

สรุป ขอบคิดเห็น และข้อเสนอแนะ

๑. สรุป

การส่งเสริมและปรับปรุงปอเนาะให้เป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามดังที่ได้
เสนอมาตั้งแต่ครั้งนั้น พอจะสรุปสาระสำคัญได้ดังนี้.-

๑. จังหวัดชายแดนภาคใต้ คือ จังหวัดปัตตานี ยะลา นราธิวาส และจังหวัดสตูล
มีประชาชนประมาณร้อยละ ๘๘ นับถือศาสนาอิสลาม อิทธิพลของศาสนาอิสลามทำให้ประชาชนใน
จังหวัดชายแดนภาคใต้มีขนบธรรมเนียม ประเพณี ภาษา และวัฒนธรรมแตกต่างไปจากประชาชน
ส่วนใหญ่ของประเทศซึ่งนับถือศาสนาพุทธ ความแตกต่างเหล่านี้เป็นสาเหตุสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้
ให้เกิดปัญหาทางการเมืองและการปกครองในจังหวัดชายแดนภาคใต้มาเป็นเวลานาน เนื่องจาก
ชาวไทยที่นับถือศาสนาอิสลามส่วนใหญ่มีความรู้สึกไม่เอียงเป็นคนมลายูมากกว่าเป็นคนไทย จึงเป็น
เหตุให้ชาวไทยที่นับถือศาสนาอิสลามเหล่านั้นพยายามที่จะแยกตัวเองออกจากการปกครองของ
ประเทศไทยอยู่เสมอมา ดังปรากฏหลักฐานทางประวัติศาสตร์ว่า แม้ประเทศไทยจะได้ปกครองดินแดน
ส่วนนี้มาเป็นเวลานานกว่า ๓๐๐ ปีแล้วก็ตาม แต่ก็ไม่สามารถทำให้ชาวไทยที่นับถือศาสนาอิสลาม
ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ส่วนใหญ่มีความรู้สึกเป็นคนไทยได้เลย

การที่ชาวไทยที่นับถือศาสนาอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้บางส่วนขาดความ
รู้สึกเป็นคนไทย สาเหตุสำคัญประการหนึ่งคือ การที่ชาวไทยที่นับถือศาสนาอิสลามบางคนมีความ
ยึดมั่นในศาสนาจนเกินไป มีสังคมนิยมอยู่ในขอบเขตจำกัดในหมู่คนที่นับถือศาสนาเดียวกันในลักษณะ
ที่เรียกว่า "สังคมนิยม" ไม่นิยมคบค้าสมาคมกับผู้ที่นับถือศาสนาอื่น จึงทำให้ขาดการผสมผสานทาง
วัฒนธรรมและภาษากับประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศ นอกจากนี้ ยังปรากฏว่ามีกรณีปฏิบัติใน
เชิงกีดกันการติดต่อกับประชาชนที่นับถือศาสนาอื่น ผู้นำทางศาสนาอิสลามบางคนถือเอาลักษณะที่
แตกต่างกันนี้เป็นประโยชน์แก่ตนเอง โดยฉวยโอกาสทำการสั่งสอนประชาชนในกลุ่มของตนว่า การ
ใช้ภาษาไทยเป็นบาป เพราะภาษาไทยเป็นภาษาของพุทธศาสนา มุสลิมที่ดีไม่ควรถือปฏิบัติ จึงทำให้
มีผู้หลงเชื่อและไม่นิยมส่งบุตรหลานของตนเข้าเรียนในโรงเรียน พยายามหลีกเลี่ยงพระราชบัญญัติ

ประถมศึกษา ไม่แจ้งเด็กที่มีอายุในเกณฑ์บังคับตามพระราชบัญญัติประถมศึกษา หรือให้เด็กลาออกจากโรงเรียนกลางคัน เป็นต้น เป็นเหตุให้ชาวไทยที่นับถือศาสนาอิสลามที่สำเร็จการศึกษาจากโรงเรียนทั่วไปมีอยู่น้อย

ในขณะที่ชาวไทยที่นับถือศาสนาอิสลามหลีกเลี่ยงการศึกษาในโรงเรียนนั้น ประชาชนกลับนิยมส่งบุตรหลานของตนเข้าศึกษาในปอเนาะซึ่งเป็นสถานสอนวิชาศาสนาอิสลาม ทั้งนี้เพราะชาวไทยที่นับถือศาสนาอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้ยกย่องผู้ที่มีความรู้ในทางศาสนาว่า เป็นผู้รู้ของสังคม ปอเนาะจึงเป็นสถาบันการศึกษาศาสนาอิสลามที่มีอิทธิพลต่อชีวิตและความเป็นอยู่ของชาวไทยที่นับถือศาสนาอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นอย่างมาก

๒. ปอเนาะเป็นสถาบันการศึกษาทางศาสนาที่สืบเนื่องกันมาแต่โบราณ ปอเนาะเป็นคำที่เพี้ยนมาจากคำว่า "ปอนเคาะ" ในภาษาอาหรับ ซึ่งมีความหมายตามรูปศัพท์ว่า "กระท่อม" แต่ความหมายทั่วไปหมายถึงสถาบันการศึกษาวิชาศาสนาอิสลาม

ลักษณะของการจัดตั้งปอเนาะจะเป็นไปในรูปที่เมื่อโต๊ะครูคนหนึ่งคนใดประกาศจัดตั้งปอเนาะขึ้นแล้ว ผู้ปกครองนักเรียนที่มีความศรัทธาต่อโต๊ะครูผู้นั้นจะส่งบุตรหลานของตนไปเข้าเรียน และทุกคนจะไปปลูกกระท่อมหรือบ้านพักเป็นหลัง ๆ รายล้อมบ้านของโต๊ะครู เพื่อที่จะให้บุตรหลานของตนเข้าพำนักหลับนอนและหุงหาอาหารรับประทานกันเอง ปอเนาะใดจะมีนักเรียนมากน้อยเพียงใด ขึ้นอยู่กับตัวโต๊ะครูว่าจะมีประชาชนศรัทธาในความรู้มากน้อยเพียงใด ถ้าประชาชนศรัทธามากก็จะมีนักเรียนมาก แต่ตาศรัทธาน้อยก็จะมีนักเรียนน้อย

ผู้ที่ทำการสอนในปอเนาะเรียกว่า "โต๊ะครู" โต๊ะครูทุกคนเป็นผู้ที่ใคร่จะเรียนทางศาสนาจากสถาบันการศึกษาต่าง ๆ ทั้งในและต่างประเทศ เช่น จากประเทศอียิปต์ ประเทศซาอุดีอาระเบีย สหพันธรัฐมาเลเซีย และจากปอเนาะต่าง ๆ ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ เป็นต้น ในแต่ละปอเนาะส่วนใหญ่จะมีโต๊ะครูสอนอยู่เพียงคนเดียว แต่บางแห่งถ้านักเรียนมาก ก็จะมีผู้ช่วยโต๊ะครูโดยปกติเป็นนักเรียนรุ่นพี่สอนรุ่นน้อง และอาจมีผู้ช่วยโต๊ะครูที่โต๊ะครูจ้างจากผู้นานการศึกษาวินิจฉัยศาสนาอิสลามมาทำการสอนคหุทหุทหุทของโต๊ะครูเอง

สำหรับนักเรียนหรือนักศึกษาปอเนาะนั้น ส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่พ้นเกณฑ์บังคับตามพระราชบัญญัติประถมศึกษาแล้ว มีทั้งเพศชายและเพศหญิง ทั้งที่เป็นโสดและที่มีครอบครัวแล้ว ไม่จำกัดอายุ แต่ส่วนใหญ่มีอายุ ๑๕ ปีขึ้นไป

ทางด้านการบริหารกิจการปอเนาะ โดยทั่วไปจะได้รับการสนับสนุนและอุปการะจากบรรดาประชาชนในท้องที่ที่ปอเนาะตั้งอยู่ ปอเนาะจึงไม่เก็บค่าเล่าเรียนจากนักเรียน โต๊ะครูค่าจ้างซึ่งพออยู่ได้ด้วยการทำนาทำสวน และด้วยทรัพย์สินที่ประชาชนบริจาคเป็นศาสนพัสดุ ที่เรียกว่า "ซากาค" นอกจากนี้ โต๊ะครูยังได้อาศัยแรงงานจากนักเรียนในการทำนา ทำสวน ให้อีกด้วย

ลักษณะการสอนโดยทั่วไปของปอเนาะอยู่ในรูปที่ไม่มีหลักสูตร อัตราเวลาเรียน และการวัดผลการศึกษา อุปกรณ์ที่ใช้สอนมีแต่หนังสือเรียนเพียงอย่างเดียวซึ่งเขียนด้วยตัวอักษรยาวบ้าง ภาษาอาหรับบ้าง โต๊ะครูจะยึดหนังสือเรียนเป็นหลักสูตรไปในตัว กล่าวคือ เมื่อสอนหนังสือเล่มใดเล่มหนึ่งจบไปแล้ว ก็จะเริ่มสอนเล่มอื่นต่อไป เมื่อเป็นเช่นนั้นจึงไม่มีการแบ่งชั้นเรียนในปอเนาะ ดังนั้น การเรียนการสอนในปอเนาะจึงไม่มีมาตรฐาน ขึ้นอยู่กับความรู้ความสามารถของโต๊ะครูแต่ละคน นอกจากนี้ การเรียนการสอนในปอเนาะก็ใช้ภาษามลายู ไม่มีการสอนวิชาสามัญ จึงทำให้นักเรียนพูดและใช้ภาษาไทยไม่ไต่ทั้ง ๆ ที่เป็นคนไทย

๓. ลักษณะของปอเนาะแต่เดิมนั้น แม้ว่าจะมีลักษณะเข้าข่ายเป็นโรงเรียนราษฎรประเภทหนึ่งตามพระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร พ.ศ. ๒๔๘๗ มาตรา ๔ วรรค ๒ ก็ตาม แต่ก็ไม่มีความจำเป็นเรื่องราวขอจัดตั้งให้ถูกต้องตามกฎหมาย ประกอบกับการจัดการศึกษาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ในสมัยก่อนนั้น รัฐบาลได้แยก การศึกษาวิชาศาสนาและการศึกษาวิชาสามัญออกจากกันโดยไม่ให้ความสนใจแก่ปอเนาะเท่าที่ควร กล่าวคือ ปล่อยให้ปอเนาะมีการจัดตั้ง ดำเนินการสอน หรือเลิกล้มไปตามความสามารถหรือความพอใจของโต๊ะครู การที่ไม่มีการสอนวิชาสามัญและการที่ทางราชการไม่ได้เข้าไปควบคุมการเรียนการสอนของปอเนาะ ทำให้นักเรียนไม่อาจแสวงหาความรู้และวิทยาการใหม่ ๆ ได้อย่างกว้างขวาง จึงทำให้ง่ายต่อการที่จะถูกชักจูงไปในทางที่ไม่ถูกต้อง และจากการที่เด็กไม่พูดและใช้ภาษาไทย เป็นสาเหตุประการหนึ่งที่ทำให้ขาดความรู้สึกสำนึกในความเป็นคนไทย ตกเป็นเครื่องมือของนักการเมืองที่มีแนวความคิดเป็นปฏิปักษ์ต่อการปกครองของประเทศไทย ทำการยุแหย่ให้มีการแบ่งแยกดินแดนในบริเวณจังหวัดชายแดนภาคใต้ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ด้วยเหตุนี้ การศึกษาในรูปแบบของปอเนาะจึงเป็นอันตรายต่อความมั่นคงของชาติเป็นอย่างยิ่ง

๔. ในปี พ.ศ. ๒๕๐๑ กระทรวงศึกษาธิการโดยอนุมัติของคณะรัฐมนตรีได้วางโครงการพัฒนาการศึกษาทั่วประเทศ แบ่งภาคการศึกษาออกเป็น ๑๒ ภาค จังหวัดชายแดนภาคใต้ อยู่ในภาคศึกษา ๒ ทั้งนี้เพราะทั้ง ๔ จังหวัดชายแดนภาคใต้มีสภาพทางภูมิศาสตร์อยู่ใกล้ชิดติดกัน

นับถือศาสนาเดียวกัน มีขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรมอย่างเดียวกัน ภาคศึกษา ๒ มีศูนย์พัฒนาการศึกษาอยู่ที่จังหวัดยะลา นอกจากนี้ ในการพัฒนาการศึกษาแต่ละภาค มีคณะกรรมการอยู่ ๒ ชุด คือ คณะกรรมการดำเนินการพัฒนาการศึกษาในส่วนภูมิภาค และคณะกรรมการที่ปรึกษาการพัฒนาการศึกษาในส่วนภูมิภาค คณะกรรมการชุดหลังนี้ได้ประชุมปรึกษาและได้หยิบยกปัญหาของการศึกษาในปอเนาะว่า เป็นการศึกษาที่ล่าช้าและเป็นอันตรายต่อความมั่นคง เศรษฐกิจ และสังคมของบ้านเมือง จึงเห็นว่าควรดำเนินการปรับปรุงการศึกษาในปอเนาะให้มีการเรียนการสอนในรูปแบบของโรงเรียน

๕. ในปี พ.ศ. ๒๕๐๔ กระทรวงศึกษาธิการร่วมกับกระทรวงมหาดไทย จัดให้มีการประชุมสัมมนาเพื่อปรับปรุงปอเนาะในสี่จังหวัดภาคใต้ ณ ศูนย์สัมมนาการศึกษา ๒ จังหวัดยะลา ผู้เข้าร่วมประชุมประกอบด้วยเจ้าหน้าที่กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงมหาดไทย จุฬาราชมนตรี ผู้ว่าราชการจังหวัดทั้ง ๔ จังหวัด คาบัตตะยุคิธรรมของแต่ละจังหวัด กรรมการที่ปรึกษาการพัฒนาการศึกษาภาคศึกษา ๒ กรรมการอิสลามประจำจังหวัด และโต๊ะครูปอเนาะ รวมทั้งสิ้นจำนวน ๘๖ คน ผลของการประชุมปรากฏว่า ที่ประชุมได้มีมติเป็นเอกฉันท์ให้เสนอเรื่องการปรับปรุงปอเนาะต่อกระทรวงศึกษาธิการ

๖. ในปี พ.ศ. ๒๕๐๔ กระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศใช้ "ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยการปรับปรุงส่งเสริมปอเนาะในภาคศึกษา ๒ พ.ศ. ๒๕๐๔" เป้าหมายสำคัญของระเบียบนี้ ก็เพื่อให้สถานศึกษาปอเนาะได้มาอยู่ในความควบคุมของทางราชการโดยการจดทะเบียน และให้มีการปรับปรุงการจัดสถานศึกษาและการสอนให้ดียิ่งขึ้น มิใช่ปล่อยให้โต๊ะครูจัดการสอนตามอำเภอใจ มาตรการสำคัญที่ใช้ในการดำเนินการตามระเบียบนี้ก็คือ การให้การอุดหนุนทางด้านการเงินและวัสดุอุปกรณ์การศึกษา แต่การดำเนินการปรับปรุงส่งเสริมปอเนาะของทางราชการในขั้นต้นนี้ยังมีลักษณะหละหลวม กล่าวคือ การให้ปอเนาะมาจดทะเบียนเพื่อควบคุมในเรื่องของจำนวนนั้น มิได้เป็นการบังคับเพียงแต่ให้มาจดทะเบียนตามความสมัครใจ นอกจากนี้ ในด้านการสนับสนุนทางการเงิน วัสดุอุปกรณ์ และครูช่วยสอนภาษาไทยยังมีจำนวนจำกัดมาก ยกเว้นการกำหนดให้มีการพระราชทานรางวัลแก้อปอเนาะที่จัดการศึกษาได้ดีตามหลักเกณฑ์ที่กระทรวงศึกษาธิการได้กำหนด โดยแบ่งรางวัลออกเป็น ๔ อันดับ คือ อันดับพิเศษ เงินรางวัล ๑๐,๐๐๐ บาท อันดับหนึ่ง เงินรางวัล ๕,๐๐๐ บาท อันดับสอง เงินรางวัล ๓,๐๐๐ บาท และอันดับชมเชย เงินรางวัล ๑,๐๐๐ บาท ซึ่งกระทรวงศึกษาธิการได้จัดให้โต๊ะครูเจ้าของปอเนาะที่ได้รับรางวัล เข้าเฝ้าและรับพระราชทานรางวัลจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

เป็นประจำทุกปีมาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน เป็นที่น่าสังเกตว่าการปรับปรุงส่งเสริมปอเนาะนี้ ทางราชการได้มีนโยบายที่จะให้ปอเนาะเป็นสถานสอนวิชาภาษาไทยและวิชาชีพเพิ่มขึ้นจากเดิมที่สอนแต่ศาสนา ภาษาอาหรับ และภาษามลายู และนโยบายในการปรับปรุงส่งเสริมปอเนาะนั้นทางราชการได้ใช้การอุปการะเป็นเครื่องมือในการควบคุมสถานศึกษาปอเนาะต่อไป

๓. ในปี พ.ศ. ๒๕๐๘ รัฐบาลได้มีเป้าหมายที่จะให้ปอเนาะมาอยู่ในความควบคุมดูแลของทางราชการโดยใกล้ชิดและรัดกุมยิ่งขึ้น โดยมีแนวนโยบายที่จะให้มีการแปรสภาพสถานศึกษาปอเนาะให้เป็นโรงเรียนราษฎร์ เพื่อที่จะให้สถานศึกษาประเภทนี้อยู่ภายใต้การควบคุมของพระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์ เช่นเดียวกับสถานศึกษาของเอกชนทั่วไป กระทรวงศึกษาธิการจึงจัดทำโครงการปรับปรุงส่งเสริมปอเนาะให้เป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม และได้นำเสนอคณะกรรมการพัฒนาภาควิชาพิจารณา คณะกรรมการพัฒนาภาคใต้ได้อนุมัติเงินงบประมาณภาคใต้ประจำปีงบประมาณ ๒๕๐๘ เป็นจำนวนเงิน ๒๐๐,๐๐๐ บาท โดยให้เริ่มดำเนินการแปรสภาพปอเนาะเป็นโรงเรียนราษฎร์จำนวน ๒๐ แห่ง ส่วนปีต่อไปขอให้ตั้งงบประมาณทางกระทรวงศึกษาธิการ

ต่อมากระทรวงศึกษาธิการได้เสนอ "โครงการปรับปรุงปอเนาะเป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม พ.ศ. ๒๕๐๘-๒๕๑๑" ต่อนายกรัฐมนตรี โครงการนี้ได้กำหนดแนวนโยบายที่ต้องการให้มีการแปรสภาพปอเนาะเป็นโรงเรียนราษฎร์ตามพระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์อยู่ในความควบคุมของทางราชการ แต่การดำเนินการในขั้นนี้ยังไม่ได้มีการบังคับแต่อย่างใด ให้คงเป็นไปตามความสมัครใจของโต๊ะครู ปอเนาะใดที่สมัครใจจะแปรสภาพเป็นโรงเรียนราษฎร์ ทางราชการจะช่วยเหลือให้การสนับสนุนทั้งในด้านครูช่วยสอน อุปกรณ์การเรียนการสอน และเงินอุดหนุน เป็นที่น่าสังเกตว่า ทางราชการคงใช้นโยบายการให้การอุปการะเป็นเครื่องมือสำคัญในการชักชวนและผลักดันให้ปอเนาะอยู่ในความควบคุมของทางราชการ และที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ แนวนโยบายที่จะให้มีการแปรสภาพปอเนาะเป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามนี้ ทางราชการได้แทรกการเรียนการสอนวิชาสามัญและวิชาชีพเข้าไปในโรงเรียนเหล่านี้ด้วย มิใช่ปล่อยให้มีการสอนศาสนาอิสลาม ภาษาอาหรับ และภาษามลายูแต่เพียงอย่างเดียว แต่ในการดำเนินการขั้นนี้ก็ยังไม่บรรลุผลสำเร็จ เป็นที่น่าพอใจ เพราะยังมีได้มีการบังคับ แต่ให้เป็นไปตามความสมัครใจ จึงปรากฏว่ามีปอเนาะอีกเป็นจำนวนมากไม่ได้แปรสภาพเป็นโรงเรียนราษฎร์ ในขณะที่การดำเนินการตามโครงการปรับปรุงปอเนาะเป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม พ.ศ. ๒๕๐๘-๒๕๑๑ ยังไม่ได้เสร็จสิ้นลง ในปี

พ.ศ. ๒๕๐๘ รัฐบาลได้กำหนดนโยบายเกี่ยวกับปอเนาะรวม ๓ ประการ ตามมติคณะรัฐมนตรีเมื่อ ๑๔ มิถุนายน ๒๕๐๘ คือ มีให้มีการจัดตั้งปอเนาะขึ้นใหม่ ปอเนาะที่ตั้งอยู่แล้วให้มาจดทะเบียนภายใน ๖ เดือน และให้แปรสภาพเป็นโรงเรียนราษฎร์ให้เสร็จสิ้นภายใน ๓-๕ ปี วัตถุประสงค์ของนโยบายดังกล่าวก็เพื่อเลิกล้มการจากระบบการศึกษาศาสนาในลักษณะปอเนาะ และเพื่อให้มีการจัดระบบการศึกษาศาสนาที่ถูกต้องเป็นประโยชน์สอดคล้องกับสภาพสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และการปกครอง โดยให้อยู่ในความควบคุมของทางราชการ กระทรวงศึกษาธิการและกระทรวงมหาดไทย ได้รวมมือกันดำเนินการให้ปอเนาะจดทะเบียนและแปรสภาพเป็นโรงเรียนราษฎร์ตามมติคณะรัฐมนตรี

๔. ในปี พ.ศ. ๒๕๑๐ กระทรวงศึกษาธิการได้กำหนด "โครงการปรับปรุงปอเนาะในภาคศึกษา ๒ ให้เป็นโรงเรียนราษฎร์" และ "โครงการปรับปรุงปอเนาะในภาคศึกษา ๓ และ ๔ ให้เป็นโรงเรียนราษฎร์" ขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมให้ปอเนาะต่าง ๆ จัดตั้งเป็นโรงเรียนราษฎร์ให้เสร็จสิ้นภายในวันที่ ๑๕ มิถุนายน ๒๕๑๔ ตามมติคณะรัฐมนตรี และเพื่อให้ปอเนาะที่แปรสภาพเป็นโรงเรียนราษฎร์ได้ดำเนินการโดยถูกต้องทั้งในด้านการสอน การเรียนวิชาสามัญ และวิชาศาสนา การปฏิบัติตามระเบียบ กฎหมาย และนโยบายของรัฐบาล โดยได้กำหนดหลักเกณฑ์การส่งเสริมและช่วยเหลือ สรุปได้ว่า จะช่วยเหลือปอเนาะที่มีลักษณะครบเกณฑ์ที่กำหนดและจะต้องจดทะเบียนจัดตั้งเป็นโรงเรียนราษฎร์ภายในเดือนกันยายน ๒๕๑๒ จึงจะได้รับความช่วยเหลือโดยให้เงินอุดหนุนเมื่อแรกจัดตั้ง ๑๐,๐๐๐ บาท ให้ครูช่วยสอนตามเกณฑ์ว่า ถ้ามีนักเรียน ๕๐-๑๔๙ คน ให้ครู ๑ คน นักเรียน ๑๕๐-๒๔๙ คน ให้ครู ๒ คน และนักเรียน ๓๐๐-๔๔๙ คน ให้ครู ๓ คน นอกจากนี้ยังให้เงินดำรงโรงเรียนอีกปีละ ๓,๐๐๐ บาท เป็นเวลา ๒ ปี เมื่อพ้นระยะนี้ไปแล้วจึงให้ได้รับการอุดหนุนตามโครงการอุดหนุนโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามภาคใต้ต่อไป เป็นที่น่าสังเกตว่า การปรับปรุงปอเนาะเป็นโรงเรียนราษฎร์มิได้ดำเนินการเฉพาะในภาคศึกษา ๒ เท่านั้น แต่ยังขยายมาดำเนินการในภาคศึกษา ๓ ซึ่งประกอบด้วย จังหวัดสงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช และภาคศึกษา ๔ ซึ่งประกอบด้วย จังหวัดระนอง พังงา กระบี่ และตรังอีกด้วย ทั้งนี้เพราะมีผู้จัดตั้งปอเนาะในภาคศึกษา ๓ และ ๔ มากขึ้น ประกอบกับทางรัฐบาลได้หยิบยกปัญหาปอเนาะขึ้นมาพิจารณาถึงความมั่นคงปลอดภัยในการดำเนินการที่เป็นอยู่ในขณะนั้น จนกระทั่งได้กำหนดนโยบายการดำเนินการเกี่ยวกับปอเนาะรวม ๓ ประการดังกล่าวมาแล้ว จึงเป็นเหตุให้มีการกำหนดโครงการปรับปรุงปอเนาะในภาคศึกษา ๓ และ ๔ ให้เป็นโรงเรียนราษฎร์ขึ้นมาอีกโครงการหนึ่ง เพื่อให้การดำเนินการและมติของคณะรัฐมนตรีครอบคลุมไปถึงภาคศึกษา ๓ และ ๔ ด้วย

๙. ในปี พ.ศ. ๒๕๑๑ มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ผู้หาเสียงเลือกตั้งได้โฆษณาต่อประชาชนในภาคศึกษา ๒ ว่า การแปรสภาพปอเนาะเป็นโรงเรียนราษฎรควรให้เป็นไปตามความสมัครใจ ไม่ควรกำหนดเวลาที่จะต้องแปรสภาพให้เสร็จสิ้นในปี พ.ศ. ๒๕๑๒ และไม่ควรห้ามการจัดตั้งปอเนาะขึ้นมาใหม่ มีผู้เชื่อว่ารัฐบาลจะผ่อนผันตามที่ได้มีการหาเสียงเลือกตั้งในปี พ.ศ. ๒๕๑๑ จึงมีผู้ขอแปรสภาพเป็นโรงเรียนราษฎรเพียง ๒๘ แห่ง ต่ำกว่าเป้าหมายที่กำหนดไว้ในปี พ.ศ. ๒๕๑๒ ซึ่งคาดว่าจะแปรสภาพปอเนาะที่จดทะเบียนให้เป็นโรงเรียนราษฎรได้ทั้งหมด แต่ปรากฏว่ามีผู้แปรสภาพเป็นโรงเรียนราษฎรเพียง ๔๕ แห่ง นอกจากนี้ ยังมีผู้จัดตั้งปอเนาะขึ้นมาใหม่ เป็นการฝ่าฝืนมติคณะรัฐมนตรีอีก ๓๓ แห่ง กระทรวงศึกษาธิการและกระทรวงมหาดไทยได้ปรึกษารื้อแล้ว เสนอความเห็นต่อคณะรัฐมนตรีเพื่อพิจารณา คณะรัฐมนตรีได้ลงมติเห็นชอบกับการดำเนินการโดยอะลุ่มอล่วย คือ ให้เจ้าหน้าที่กระทรวงศึกษาธิการและเจ้าหน้าที่กระทรวงมหาดไทยออกไปแนะนำชี้แจงให้ระงับการกระทำที่ไม่ยอมแปรสภาพเป็นโรงเรียนราษฎรและการจัดตั้งปอเนาะขึ้นมาใหม่ ปอเนาะที่ดำเนินการฝ่าฝืนไม่จดทะเบียนตามที่กำหนดไว้ แต่กิจการเป็นปึกแผ่นแล้ว ถ้ามีความตั้งใจและสามารถที่จะจัดตั้งเป็นโรงเรียนราษฎรได้ภายในเวลาที่คณะรัฐมนตรีกำหนด ก็ให้จดทะเบียนปอเนาะภายในปี พ.ศ. ๒๕๑๓ สำหรับปอเนาะที่จดทะเบียนแล้ว แต่ยังไม่แปรสภาพเป็นโรงเรียนราษฎรนั้น ถ้ามีลักษณะเข้าเกณฑ์ที่จะได้รับการช่วยเหลือตามโครงการ เมื่อแปรสภาพเป็นโรงเรียนราษฎรแล้ว ก็ให้การสนับสนุนทางการเงินและให้ครูช่วยสอนตามควร

๑๐. ผลการดำเนินการแปรสภาพปอเนาะเป็นโรงเรียนราษฎรสอนศาสนาอิสลามเมื่อพ้นระยะเวลาที่กำหนดตามมติคณะรัฐมนตรี คือ วันที่ ๑๕ มิถุนายน ๒๕๑๔ แล้ว ปรากฏว่าจำนวนปอเนาะที่มีอยู่ทั้งสิ้น ๕๓๕ แห่ง ได้ขอจัดตั้งเป็นโรงเรียนราษฎรสอนศาสนาอิสลามจำนวน ๔๒๖ แห่ง ส่วนปอเนาะที่ไม่ได้แปรสภาพเป็นโรงเรียนราษฎรสอนศาสนาอิสลามอีกจำนวน ๑๐๙ แห่ง ซึ่งต้องสลายตัวไปตามมติคณะรัฐมนตรีนั้น กระทรวงศึกษาธิการได้อะลุ่มอล่วยให้ดำเนินการต่อไปชั่วระยะเวลาหนึ่ง โดยให้มาทำคำรับรองกับกระทรวงศึกษาธิการว่าจะยุบเลิกสลายตัวไปในระยะเวลาที่กำหนด กระทรวงศึกษาธิการจึงถือว่า การดำเนินการแปรสภาพปอเนาะเป็นโรงเรียนราษฎรสอนศาสนาอิสลามได้บรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายของนโยบายที่กำหนดให้ปอเนาะแปรสภาพให้หมดสิ้นภายในวันที่ ๑๕ มิถุนายน ๒๕๑๔ และตามรายงานของกระทรวงศึกษาธิการปรากฏว่า ไม่มีการจัดตั้งปอเนาะขึ้นมาใหม่อีก อย่างไรก็ตาม ในแง่วัตถุประสงค์ของนโยบายของรัฐบาลแล้ว การดำเนินงานของกระทรวงศึกษาธิการน่าจะยังไม่บรรลุผลสำเร็จตามนโยบายอย่างแท้จริง เพราะยังมีปอเนาะที่ไม่ยอม

แปรสภาพเหลืออยู่อีกถึง ๑๐๘ แห่ง ซึ่งกระทรวงศึกษาธิการยังไม่ได้ดำเนินการโดยเด็ดขาดตามอำนาจของพระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์ ทั้งนี้เพราะ กระทรวงศึกษาธิการขาดอัตรากำลังเจ้าหน้าที่ที่จะเข้าไปตรวจตราควบคุมดูแลได้อย่างทั่วถึง เพราะปอเนาะเหล่านี้ส่วนใหญ่อยู่ในบริเวณท้องที่ที่อยู่ทางไกลคมนาคม เข้าไปถึงได้ยากลำบาก และปอเนาะที่ไม่ยอมแปรสภาพได้มาทำคำรับรองว่าจะยุบเลิกสลายตัว ไม่ประสงค์จะดำเนินการอยู่ต่อไป

สำหรับเป้าหมายของกระทรวงศึกษาธิการที่ต้องการให้โรงเรียนที่แปรสภาพมาจากปอเนาะได้มีการสอนวิชาสามัญเช่นเดียวกับโรงเรียนธรรมดาทั่ว ๆ ไป และมีการสอนวิชาชีพด้วย ทั้งนี้เพื่อแก้ปัญหาในการที่ประชาชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้ไม่นิยมพูดและใช้ภาษาไทย มีทัศนคติที่ไม่ถูกต้องต่อรัฐบาล และถูกยุยงปลุกปั่นจากฝ่ายตรงข้ามนั้น การดำเนินงานในเรื่องนี้ น่าจะยังไม่บรรลุผลสำเร็จเท่าที่ควร เพราะยังมีโรงเรียนราษฎร์ สอนศาสนาอิสลามอีกประมาณร้อยละ ๔๔.๖ ที่สอนแต่วิชาศาสนา ภาษาอาหรับ และภาษามลายูแต่เพียงอย่างเดียว นอกจากนั้น โรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามที่ขออนุญาตสอนวิชาศาสนาอิสลาม วิชาสามัญ และวิชาชีพควบคู่กันไปด้วยนั้น ก็ยังมีปัญหาในเรื่องคุณภาพ การจัดการศึกษา มาตรฐานการเรียนการวัดผลอีกเป็นจำนวนมาก

๑๑. สำหรับการดำเนินการอุดหนุนและปรับปรุงส่งเสริมโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามนั้น อยู่ในความรับผิดชอบของกองโรงเรียนราษฎร์ กรมวิสามัญศึกษา (เดิม) ซึ่งปัจจุบันนี้ได้แก่ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน โดยได้โอนงานมาจากความรับผิดชอบของสำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการที่ได้ดำเนินงาน ตลอดจนการจัดตั้งงบประมาณมาตั้งแต่เริ่มโครงการจนถึงปี พ.ศ. ๒๕๑๔ เมื่อปอเนาะได้แปรสภาพเป็นโรงเรียนราษฎร์แล้ว ความรับผิดชอบในการดำเนินการอุดหนุนและการปรับปรุงโรงเรียนประเภทนี้จึงตกมาอยู่กับสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน กระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดโครงการอุดหนุนโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามระยะแรกขึ้น โดยมีระยะเวลาการอุดหนุน ๔ ปี ตั้งแต่ปีงบประมาณ ๒๕๑๓ จนถึงปีงบประมาณ ๒๕๑๖ สารสำคัญของโครงการก็เป็นกรวางหลักเกณฑ์การอุดหนุนแก่โรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามเพิ่มมากขึ้น คือ ให้การอุดหนุนทางการเงิน การจัดส่งครูไปช่วยสอน และการให้อุปกรณ์การเรียนการสอน เมื่อพิจารณาวัตถุประสงค์ของโครงการดังกล่าวก็มุ่งส่งเสริมการเรียนการสอนวิชาสามัญและวิชาศาสนาอิสลามให้ได้ผลดี เหมาะสม และสนองความมุ่งหมายตามแผนการศึกษาแห่งชาติ และแผนพัฒนาภาคใต้ แสดงให้เห็นได้ว่า กระทรวงศึกษาธิการมีจุดมุ่งหมายสำคัญที่จะส่งเสริมโรงเรียนราษฎร์ประเภทนี้ให้มีการสอนทั้งวิชาศาสนาและวิชาสามัญหรือวิชาชีพควบคู่กันไป ให้ได้ผลอย่างจริงจัง ลักษณะการให้การ

อุดหนุนตามโครงการนี้ผิดแผกแตกต่างไปจากโครงการปรับปรุงปอเนาะให้เป็นโรงเรียนราษฎร์อื่น ๆ ที่แล้วมา ทั้งนี้เพราะโครงการนี้มีสูตรคำนวณว่า โรงเรียนใดจะได้รับการอุดหนุนประเภทใดเป็นจำนวนเท่าใด ขึ้นอยู่กับลักษณะและจำนวนนักเรียนของแต่ละโรงเรียนซึ่งไม่เหมือนกัน

นอกจากนี้ กระทรวงศึกษาธิการยังได้กำหนดโครงการปรับปรุงส่งเสริมโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม พ.ศ. ๒๕๑๔-๒๕๑๘ ขึ้นอีก โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามให้มีคุณภาพในการจัดการศึกษาและการจัดการศึกษาขึ้น เมื่อกำหนดระยะเวลาการดำเนินการตามนโยบายของรัฐบาลในการให้ปอเนาะแปรสภาพเป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามได้เสร็จสิ้นลงแล้ว นำหลักการดำเนินงานในขั้นนี้จึงอยู่ที่การปรับปรุงวิธีการจัดการศึกษา โดยเฉพาะการสนับสนุนส่งเสริมให้มีการแทรกสอนวิชาสามัญและวิชาชีพให้มากขึ้น กระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดแผนปฏิบัติงานการปรับปรุงโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามเป็นรายปี โดยได้กำหนดโครงการและการดำเนินงานปรับปรุงส่งเสริมโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามทั้งในด้านการประชุม การสัมมนา การอบรม และการตรวจนิเทศการศึกษาของโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม และได้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการปรับปรุงโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามขึ้นเพื่อพิจารณาหลักการวางแผนการปรับปรุง และกำหนดวิธีดำเนินการปรับปรุงโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามเสนอต่อกระทรวงศึกษาธิการ โดยได้รับอนุมัติจากคณะปฏิวัติให้จัดตั้งขึ้นเป็นครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๕ ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๑๖ กระทรวงศึกษาธิการก็ได้รับอนุมัติจากคณะรัฐมนตรีให้ตั้งคณะกรรมการปรับปรุงโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามขึ้นใหม่ ประกอบด้วยกรรมการทั้งสิ้น ๑๔ นาย โดยมี นายบุญถิ่น อัตถากร ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ เป็นประธาน และมีผู้แทนกระทรวงมหาดไทย และผู้แทนสำนักงานสภาพความมั่นคงแห่งชาติ ร่วมเป็นกรรมการอยู่ด้วย ผลการดำเนินงาน คณะกรรมการปรับปรุงโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามได้กำหนดกิจกรรมต่าง ๆ ในโครงการปรับปรุงโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามหลายประการ

๑๒. อย่างไรก็ตามการดำเนินงานปรับปรุงส่งเสริมปอเนาะให้เป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม และการปรับปรุงส่งเสริมโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามของกระทรวงศึกษาธิการที่แล้วมา ปรากฏว่า มีปัญหาอุปสรรคหลายประการ ทั้งปัญหาค่านงงบประมาณที่มีอยู่อย่างจำกัด ไม่เพียงพอที่จะให้การสนับสนุนได้อย่างเต็มที่ ปัญหาสภาพแวดล้อมที่ไม่มั่นคงปลอดภัย เพราะมีภัยคุกคามสวัสดิภาพของครูช่วยสอนวิชาสามัญและวิชาชีพที่ทางราชการส่งไปช่วยสอน ปัญหาสภาพการจัดของโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามที่ส่วนใหญ่มีขนาดเล็ก มีสภาพการจัดไม่ต่างกับสมัยเมื่อเป็นปอเนาะ มีบริเวณคับแคบ

ไม่ถูกสุขลักษณะ ปัญหาผู้บริหารโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามซึ่งได้แก่โต๊ะครูส่วนใหญ่ยังไม่สามารถใช้ภาษาไทยได้ ไม่มีความรู้ในกฎ ระเบียบ และวิธีปฏิบัติ โต๊ะครูบางคนมุ่งแต่จะสอนวิชาศาสนา กีดกันการสอนวิชาสามัญและภาษาไทย ปัญหาเจ้าหน้าที่ฝ่ายนิติศาสตร์ศึกษาและติดตามผลมีอยู่น้อย ไม่เพียงพอที่จะออกไปนิเทศและติดตามผลได้โดยทั่วถึง ปัญหาการขาดแคลนครูช่วยสอนวิชาสามัญและวิชาชีพ ส่วนใหญ่มีคุณวุฒิต่ำ จบการศึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ มีการเข้าออกบ่อย เพราะมีฐานะเป็นลูกจ้าง ไม่มีความมั่นคง ขวัญกำลังใจต่ำ ปัญหาค่านิยมเรียนและหนังสืออ่านประกอบมีน้อยมาก แบบเรียนศาสนาอิสลาม ภาษาอาหรับ และภาษามลายู ส่วนใหญ่พิมพ์มาจากต่างประเทศ แม้ว่าการตรวจศึกษาธิการจะได้จัดทำแบบเรียนขึ้นบ้างแล้ว แต่ก็ยังไม่เพียงพอและยังไม่แพร่หลาย ปัญหาวัสดุอุปกรณ์สำหรับการเรียนการสอนมีอยู่ไม่เพียงพอ การตรวจศึกษาธิการไม่สามารถหางบประมาณมาสนับสนุนได้อย่างเต็มที่ และปัญหาของว่างในการตรวจ การควบคุม และการนิเทศการศึกษา เพราะการตรวจศึกษาธิการเน้นหนักการตรวจและนิเทศการศึกษาเฉพาะโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามที่ได้รับการอุดหนุนจากราชการ คือ โรงเรียนที่มีการสอนวิชาสามัญและวิชาชีพเป็นสำคัญ ส่วนโรงเรียนที่มีการสอนวิชาศาสนา ภาษาอาหรับ และภาษามลายูเพียงอย่างเดียวซึ่งมีจำนวนร้อยละ ๔๔.๖ ของจำนวนโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามทั้งหมด ยังมีได้มีการเร่งรัดปรับปรุงซึ่งจะเป็นปัญหาอุปสรรคที่สำคัญ ต่อการส่งเสริมเร่งรัดการให้เยาวชนได้เรียนรู้และใช้ภาษาไทยเป็นอย่างมาก

๒. ข้อคิดเห็น

๒.๑ จากการศึกษาจะเห็นได้ว่า การดำเนินการส่งเสริมและปรับปรุงปอเนาะให้เป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม มีขั้นตอนที่สำคัญอยู่ ๒ ขั้นตอน คือ.-

ขั้นที่หนึ่ง เป็นการดำเนินงานแปรสภาพ "ปอเนาะ" ให้เป็น "โรงเรียนราษฎร์" เป้าหมายสำคัญเพื่อให้ปอเนาะอยู่ในความควบคุมของทางราชการตามพระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์ นำหนักการดำเนินงานอยู่ที่การปรับปรุงสถานที่และตัวโต๊ะครู โดยกระทรวงศึกษาธิการผ่อนผันการปฏิบัติตามระเบียบ กฎหมาย เท่าที่ปอเนาะจะสามารถปรับตัวเองได้ในระยะเริ่มตนก่อนสิ้นสุดระยะเวลาที่กำหนด ให้ปอเนาะมาแปรสภาพเป็นโรงเรียนราษฎร์ให้หมดสิ้นตามมติคณะรัฐมนตรี คือ วันที่ ๑๕ มิถุนายน ๒๕๑๔

ขั้นที่สอง เป็นขั้นปรับปรุงส่งเสริมโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามซึ่งเป็นการดำเนินการต่อเนื่องจากขั้นที่หนึ่ง เพื่อให้โรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามเป็นสถาบันทางการศึกษาที่มีระบบและระเบียบการเหมาะสมกับที่ได้ชื่อว่าเป็นโรงเรียน มีการปรับปรุงอาคารสถานที่หลักสูตร ประมวลการสอน ตำราแบบเรียน การวัดผลการศึกษา อุปกรณ์การศึกษา ตลอดจนการปรับปรุงในเรื่องตัวบุคคล ในขณะที่เดียวกันก็พยายามสอดแทรกการสอนวิชาสามัญ ภาษาไทย และวิชาชีพ ในโรงเรียนเหล่านี้ให้มากขึ้นด้วย โดยกระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดวัตถุประสงค์และนโยบายการดำเนินงานขึ้น เป็นช่วงระยะเวลา ๕ ปี ตั้งแต่ปี ๒๕๑๕-๒๕๑๙ ขณะนี้กระทรวงศึกษาธิการกำลังดำเนินการในขั้นที่สองนี้

๒.๒ จากการดำเนินการในขั้นที่หนึ่ง ปรากฏว่า เมื่อสิ้นสุดระยะเวลาที่กำหนดตามนโยบายของรัฐบาลเมื่อวันที่ ๑๕ มิถุนายน ๒๕๑๔ มีปอเนาะมาแปรสภาพเป็นโรงเรียนราษฎร์จำนวน ๔๒๖ แห่ง ยังมีปอเนาะที่ไม่ยอมแปรสภาพอีกจำนวนหนึ่ง และในบางท้องถิ่นที่อยู่ห่างไกลได้มีผู้จัดตั้งปอเนาะเพิ่มขึ้น เรื่องนี้ผู้ศึกษามีความเห็นว่า กระทรวงศึกษาธิการน่าจะได้นำดำเนินการเร่งรัดกวัดขันให้ยุบเลิกสลายตัวไปโดยเร็ว เพราะถ้าหากปล่อยให้สภาพอยู่เช่นนี้ อาจจะมีปัญหาแทรกซ้อนขึ้นมา และจะแก้ปัญหาก็ยากลำบากกว่าปัจจุบัน ทั้งนี้เพราะลักษณะของสังคมชาวไทยที่นับถือศาสนาอิสลามในภาคใต้เป็นสังคมปิด การเปลี่ยนแปลงจึงเป็นไปได้ยากอย่างเชื่องช้าค่อยเป็นค่อยไป ในขณะที่เดียวกันก็มีปัญหาการแบ่งแยกดินแดน การโฆษณาชวนเชื่อบ่อนทำลายของฝ่ายตรงข้ามอยู่ตลอดเวลา และนับวันจะทวีความรุนแรงมากขึ้นเป็นลำดับ หากปล่อยให้ปอเนาะที่ไม่ได้อยู่ในความควบคุมของทางราชการอยู่อีก ก็จะเป็นช่องทางสำหรับบุคคลถือโอกาสเอาอย่างตั้งปอเนาะขึ้นมาใหม่ และจะเปิดโอกาสให้ฝ่ายตรงข้ามใช้ปอเนาะเป็นเครื่องมือดำเนินการโฆษณาชวนเชื่อกล่าวร้ายรัฐบาลหากมีการดำเนินการโดยเฉียบขาดในระยะต่อไปได้ ดังนั้น จึงควรที่ทางราชการโดยเฉพาะกระทรวงศึกษาธิการจะได้ดำเนินการกับปอเนาะต่าง ๆ เหล่านี้ให้สลายตัวไปโดยเร็วที่สุด

สำหรับการขอจัดตั้งโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามขึ้นใหม่นั้น สมควรพิจารณาอนุมัติให้ดำเนินการได้ ถ้าหากมีลักษณะครบถ้วนตามกฎหมายเกณฑ์ในระเบียบที่จะได้กำหนดขึ้น ซึ่งระเบียบดังกล่าวยังอยู่ในระหว่างการพิจารณาของกระทรวงศึกษาธิการอยู่ในขณะนี้ อย่างไรก็ตาม ระเบียบการขอจัดตั้งโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามภาคใต้ซึ่งที่ประชุมที่จังหวัดภูเก็ต เมื่อวันที่ ๑๔-๑๕

กันยายน ๒๕๑๕ ได้พิจารณาให้เสนอความเห็นไปยังกระทรวงศึกษาธิการดังกล่าวนี้ ผู้ศึกษามีความเห็นว่ายังขาดการพิจารณาในเรื่องจำนวนนักเรียนที่ขอจัดตั้งใหม่ว่าควรจะมีอย่างน้อยที่สุดเท่าใด ในเรื่องนี้ผู้ศึกษาเห็นว่าเป็นเรื่องสำคัญ เพราะในปัจจุบันมีโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามที่แปรสภาพมาจากปอเนาะเป็นจำนวนมากอยู่แล้ว และโรงเรียนเหล่านี้มีปัญหาในด้านการเรียนการสอน และการจัดการเป็นอย่างยิ่ง ส่วนใหญ่มีขนาดเล็ก ดังนั้น เพื่อเป็นการส่งเสริมให้มีการยกระดับมาตรฐานในด้าน "คุณภาพ" และเพื่อเป็นการจำกัดจำนวนโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามที่จะขอจัดตั้งใหม่ ไม่ปล่อยให้มีการจัดตั้งขึ้นใหม่โดยเสรีจนเกินไป จึงควรจะได้กำหนดเงื่อนไขขั้นต่ำของจำนวนนักเรียนที่จะขอจัดตั้งใหม่ให้สูงขึ้น ซึ่งตามระเบียบการจดทะเบียนปอเนาะเป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามได้กำหนดให้มีนักศึกษาจำนวน ๕๐ คนนั้น ควรขยายจำนวนขึ้นไปเป็น ๑๐๐ คน จึงสมควรที่กระทรวงศึกษาธิการจะได้พิจารณาในเรื่องนี้ประกอบด้วย และให้มีการประกาศใช้ระเบียบของกระทรวงศึกษาธิการโดยเร็ว

๒.๓ สภาพแท้จริงของโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามที่เป็นอยู่โดยส่วนใหญ่ยังคงมีสภาพการจัดที่ไม่ต่างกับเมื่อเป็นปอเนาะ เพียงแต่เปลี่ยนชื่อเรียกว่า "โรงเรียนราษฎร์" และอยู่ในความควบคุมของทางราชการเท่านั้น ซึ่งในเรื่องนี้กระทรวงศึกษาธิการได้ยอมรับ ดังจะเห็นได้จากรายงานของ นายบุญดิน อัครากร ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ เรื่องการปฏิบัติเกี่ยวกับปอเนาะที่เสนอต่อคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ ๒๔ กรกฎาคม ๒๕๑๖ ความว่า

"...แม้ว่าจะได้ดำเนินการแปรสภาพปอเนาะเป็นผลสำเร็จทันเวลาตามเป้าหมาย แต่ในระยะเริ่มต้นของการแปรสภาพนี้ กระทรวงศึกษาธิการได้ดำเนินการเพียงแต่ให้เป็นที่ไปโดยถูกต้องตามกฎหมายโรงเรียนราษฎร์เท่านั้น ส่วนคุณภาพในด้านการเรียนการสอน แม้ว่าจะได้ดำเนินการส่งเสริมให้สอนวิชาสามัญควบคู่กันมา แต่ก็ยังมีโรงเรียนส่วนมากยังให้การศึกษิตตามแบบเดิมอยู่ จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเร่งรัดการปรับปรุงคุณภาพการเรียนการสอน รวมทั้งการบริหารโรงเรียนเป็นการด่วน เพื่อให้โรงเรียนที่แปรสภาพจากปอเนาะเหล่านั้นสามารถให้การศึกษิต และบริหารโรงเรียนให้ถูกต้องตามกฎหมายโรงเรียนราษฎร์ และมีคุณภาพในการสอนการเรียนดีขึ้น..." ๒

๒ บุญดิน อัครากร, รายงานการปฏิบัติราชการของกระทรวงศึกษาธิการ เรื่อง "ปอเนาะ", เอกสารอัครากรเสนอต่อคณะรัฐมนตรี ณ ตึกไทยคู่ฟ้า ทำเนียบรัฐบาล วันที่ ๒๔ กรกฎาคม ๒๕๑๖ หน้า ๘

ดังนั้น การดำเนินงานของกระทรวงศึกษาธิการที่ให้โอนเอาแปรสภาพเป็นโรงเรียนราษฎร์จึงเป็นเพียงงานขั้นต้นเท่านั้น งานขั้นต่อไปจึงยังมีอยู่มาก คือ การปรับปรุงแก้ไขโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามให้มีสภาพเป็นโรงเรียนอย่างแท้จริง และมีการจัดดำเนินการอย่างมีประสิทธิภาพ เช่น ระบบการจัดโรงเรียนทั่วไป

๒.๔ การดำเนินการในขั้นที่สอง คือ การปรับปรุงประสิทธิภาพของโรงเรียนให้ดีขึ้นนั้น กระทรวงศึกษาธิการได้ดำเนินการโดยกำหนดเป็นโครงการปรับปรุงส่งเสริมโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามในจังหวัดภาคใต้ พ.ศ. ๒๕๑๔-๒๕๑๕ ขึ้น แต่การดำเนินงานเป็นไปไม่ได้โดยรวดเร็ว เนื่องจากขาดการสนับสนุนทางด้านงบประมาณอย่างเต็มที่ ทั้งนี้เพราะ ที่เป็นอยู่ในปัจจุบันนำหนักปัญหาอุปสรรคในการปรับปรุงส่งเสริมโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามน่าจะอยู่ที่ฝ่ายรัฐบาลมิใช่อยูที่โต๊ะครู หรือชาวไทยที่นับถือศาสนาอิสลามดังที่เคยเป็นมาในอดีต ขณะนี้ โรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามกำลังมีแนวโน้มที่พร้อมจะรับการเปลี่ยนแปลงตามความต้องการของทางราชการแล้ว แต่การดำเนินการทั้งในด้านงบประมาณ กำลังคน วัสดุอุปกรณ์ ยานพาหนะ และอื่น ๆ ที่จะป็นปัจจัยสนับสนุนการดำเนินงานเท่าที่เป็นมาแล้วและที่เป็นอยู่ในปัจจุบันยังไม่พอเพียง และไม่เหมาะสมกับภารกิจในการดำเนินงานให้บรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายอย่างรวดเร็ว การดำเนินงานยังคงใช้ลักษณะ "เงินกำหนดงาน" คือ ประมาณการว่าจะได้งบประมาณในเรื่องใด จำนวนเท่าใดก็ขอและปฏิบัติเท่าที่ได้รับ ยังขาดการดำเนินงานในลักษณะ "งานกำหนดเงิน" ซึ่งต้องถือว่าความสำเร็จของภารกิจเป็นสิ่งสำคัญ ไม่ว่าจะใช้เงิน วัสดุอุปกรณ์เท่าใด ก็ควรจะได้รับเท่าที่จำเป็นจะต้องปฏิบัติให้บรรลุภารกิจนั้น ซึ่งในเรื่องนี้ ผู้ศึกษามีความเห็นที่รัฐบาลควรจะได้กำหนดให้การดำเนินการเกี่ยวกับโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามต้องได้รับการพิจารณาจัดสรรเงินงบประมาณให้เป็นกรณีพิเศษตามความสำคัญเร่งด่วนของโครงการ ทั้งนี้เพราะ การที่รัฐบาลได้กำหนดนโยบายให้เลิกอุปถัมภ์และให้แปรสภาพเป็นโรงเรียนราษฎร์ในระยะเวลาที่กำหนดนั้น ถือได้ว่ารัฐบาลได้ให้ความสำคัญแก่การดำเนินงานในเรื่องนี้ ซึ่งจำเป็นต้องใช้กำลังเงินงบประมาณที่จะสนับสนุนการดำเนินการตามโครงการ และกำลังคน เพื่อเข้าไปดำเนินการพัฒนาอีกเป็นจำนวนมาก รัฐบาลจึงต้องถือว่าการปรับปรุงส่งเสริมโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามเป็นนโยบายพิเศษที่แตกต่างไปจากนโยบายการศึกษาทั่ว ๆ ไป ทั้งนี้เพราะ มีปัญหาในด้านความมั่นคงของชาติ เข้าร่วมอยู่ด้วย การพิจารณาอนุมัติเงินงบประมาณดำเนินการตามโครงการพัฒนาการศึกษาของโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม และโครงการอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง จึงควรจะได้มีการพิจารณาดำเนินการเป็นกรณีพิเศษแตกต่างไปจากการ

พิจารณาในงบประมาณทั่ว ๆ ไป ในขณะที่เกี่ยวกับกระทรวงศึกษาธิการจะต้องจัดลำดับความสำคัญ
เร่งด่วนของโครงการที่ต้องดำเนินการพัฒนาโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามเพื่อเสนอขอรับ
งบประมาณไปดำเนินการ และควรจะมีการวางแผนและโครงการในการพัฒนาโรงเรียนราษฎร์สอน
ศาสนาอิสลามให้ประสานสอดคล้องกับแผนและโครงการของส่วนราชการอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการแก้ไข
ปัญหาอื่น ๆ ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคมจิตวิทยา การศึกษา การปกครอง ของจังหวัดชายแดนภาคใต้
อีกด้วย ทั้งนี้เพื่อให้การดำเนินงานในทุก ๆ ด้าน เกี่ยวกับจังหวัดชายแดนภาคใต้ และโดยส่วนราชการ
หลายฝ่าย ได้มีการประสานแผน โครงการ และการปฏิบัติงาน เป็นไปโดยสอดคล้อง มีลำดับขั้นตอนก่อน
หลัง ตามลำดับความสำคัญของแต่ละเรื่องแต่ละโครงการ และมุ่งพัฒนาปรับปรุงแก้ไขสภาพการณ์ทุก ๆ
ด้าน ในจังหวัดชายแดนภาคใต้

๒.๕ ปัญหาสำคัญที่เป็นอุปสรรคในการแก้ไขปรับปรุงการศึกษาในจังหวัดชายแดนภาคใต้
ประการหนึ่ง คือ ระบบการบริหารราชการแผ่นดินที่เป็นอยู่ ซึ่งเป็นปัญหาไม่เฉพาะแต่ในอดีต แต่เป็น
ปัญหาทั้งในปัจจุบันและอนาคต ทั้งนี้เพราะ ลักษณะการปกครองของประเทศไทยอยู่ในรูปของรัฐเดี่ยว
(UNITARY STATE) ซึ่งหมายถึง "รัฐที่มีรัฐบาลระบบเดี่ยว คือ ระบบรัฐบาลกลางที่ตั้งอยู่ที่นครหลวง
ของรัฐเท่านั้น ระบบรัฐบาลนี้มีอำนาจต่อองค์การเดี่ยวของรัฐ โดยไม่มีองค์การภายในรัฐมีสิทธิโดย
รัฐธรรมนูญ หรือโดยประเพณีที่จะเรียกร้อง หรือมีสิทธิโดยชอบธรรมที่จะมีส่วนร่วมกับระบบรัฐบาลกลาง
หรือระบบรัฐบาลแห่งชาติ"^๓ และ "... รัฐบาลกลางเป็นองค์การเดี่ยวของรัฐที่ติดต่อหรือปกครอง
ประชาชนได้โดยตลอด..."^๔ ดังนั้น ระบบการศึกษาของประเทศไทยจึงเป็นไปตามรูปการปกครอง
ของประเทศ ซึ่งอยู่ในลักษณะของการรวมอำนาจอยู่ที่ศูนย์กลาง การบริหารงานต่าง ๆ ที่จัดให้แก่
ประชาชนในภูมิภาคต่าง ๆ จึงอยู่ในรูปเดียวกันหมด โดยไม่ได้มีการจัดเป็นพิเศษต่างหากให้ท้องถิ่น
บางแห่งที่มีความแตกต่างไปจากท้องถิ่นอื่น ๆ ของประเทศเลย ซึ่งลักษณะเช่นนี้ปรากฏให้เห็นเด่นชัด
ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่มีความแตกต่างไปจากชาวไทยในภูมิภาคอื่น ๆ เป็นอย่างมาก ทั้งในด้าน
ประวัติศาสตร์ ภาษา ศาสนา และขนบธรรมเนียมประเพณี จึงเป็นสาเหตุให้ชาวไทยที่นับถือศาสนา
อิสลามส่วนใหญ่ไม่พอใจที่จะให้บุตรหลานของตนเข้ารับการศึกษาในโรงเรียน เพราะตั้งข้อรังเกียจ
ที่บุตรหลานของตนจะต้องไปเรียนวิชาที่มีรากฐานมาจากภาษาไทย และเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม ประเพณี

^๓ เคชชาติ วงศ์โกมลเชษฐ์, หลักรัฐศาสตร์, (พระนคร . โรงพิมพ์สมามคม
สังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, ๒๕๑๕) หน้า ๒๕๖

^๔ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๕๗

และศาสนาของคนไทยที่นับถือศาสนาพุทธ นอกจากนี้ สำหรับตำราต่าง ๆ ที่ใช้เรียนในโรงเรียน
 ประชาบาลก็ดี ในโรงเรียนมัธยมศึกษาที่ดี ล้วนแต่เป็นตำราที่ผลิตมาจากส่วนกลาง มิได้สนองความ
 ต้องการและสอดคล้องกับความรู้สึกและทัศนคติของชาวไทยที่นับถือศาสนาอิสลามซึ่งเป็นประชาชน
 ส่วนใหญ่ในจังหวัดชายแดนภาคใต้เลย ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดคือ การสอนวิชาศีลธรรม ยังคงสอน
 ในหลักของพุทธศาสนา ซึ่งมุสลิมจะเรียนไม่ได้เพราะเป็นบาป กระทรวงศึกษาธิการยังไม่ได้แต่งตั้งตำรา
 ศีลธรรมที่อ้างอิงหลักศาสนาอิสลามเพื่อใช้สำหรับเยาวชนที่นับถือศาสนาอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้
 เป็นการเฉพาะแม้ว่าในปัจจุบันรัฐบาลจะได้ตระหนักในเรื่องนี้และได้ดำเนินการมาบ้างแล้ว โดยจัดให้
 มีการทดลองสอนวิชาศีลธรรมในเรื่องของศาสนาอิสลามในโรงเรียนประชาบาลบางแห่ง แต่รัฐบาลก็ยัง
 ไม่ได้ดำเนินการในเรื่องนี้อย่างจริงจังและเร่งด่วนแต่ประการใด ด้วยเหตุดังกล่าวแล้วทั้งหมด จึง
 ไม่เป็นที่น่าสงสัยเลยว่า เพราะเหตุใดการศึกษาในจังหวัดชายแดนภาคใต้จึงมีสภาพด้อยกว่าการศึกษา
 ในภูมิภาคอื่น ๆ ในทุก ๆ ระดับ และเป็นเหตุให้การศึกษาศาสนาในลักษณะของปอเนาะมีอิทธิพลเหนือ
 จิตใจของชาวไทยที่นับถือศาสนาอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้ตลอดมา การที่ชาวไทยที่นับถือ
 ศาสนาอิสลามให้ความสำคัญแก่การศึกษาศาสนามากกว่าการเรียนวิชาสามัญและวิชาชีพอื่น ๆ นั้น
 เนื่องจากศาสนาอิสลามมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของประชาชนที่นับถือศาสนาอิสลามในจังหวัดชายแดน
 ภาคใต้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในค่านิยมการศึกษาศาสนาอิสลามเป็นอย่างมาก ศาสนาอิสลามมีลักษณะเป็น
 กฎหมายของสังคม การที่จะให้มีการปฏิบัติตามหลักการทางศาสนาได้อย่างเคร่งครัดและถูกต้องนั้น
 จำเป็นจะต้องมีการส่งเสริมการศึกษาให้ประชาชนได้อ่านหนังสือออกเพื่อที่จะสามารถอ่านและทำ
 ความเข้าใจในพระคัมภีร์อัลกุรอานอันศักดิ์สิทธิ์ของศาสนาอิสลาม และเพื่อสามารถปฏิบัติศาสนกิจได้
 อย่างถูกต้อง ดังนั้น ชาวไทยที่นับถือศาสนาอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้จึงมีความเชื่อมั่นในหลัก
 ศาสนาอิสลามว่าเป็นกฎหมายที่ต้องปฏิบัติตามโดยเคร่งครัด มากกว่าการยอมรับกฎหมายการ
 ปกครองของประเทศเสียอีก เมื่อการศึกษาอยู่ในลักษณะที่ไม่สนองความต้องการของท้องถิ่นแล้ว
 ชาวไทยที่นับถือศาสนาอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้จึงมีความเห็นว่าการศึกษาในกฎหมายของ
 พวกเขาคือศาสนาอิสลามเป็นสิ่งที่ถูกต้อง จำเป็น และได้ประโยชน์ในการดำรงชีวิตมากกว่า เพราะ
 ผู้ที่ผ่านการศึกษาศาสนามาเป็นเวลานานนั้น จะได้รับการยกย่องนับถือจากสังคม สามารถตั้งสถานสอน
 ศาสนาของตนเอง และมีลูกศิษย์เป็นจำนวนมาก ในขณะที่ผู้ที่จบการศึกษาสามัญโดยเฉพาะ
 อย่างยิ่งผู้ที่จบการศึกษาภาคบังคับมีความรู้ครึ่ง ๆ กลาง ๆ ไม่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการศึกษา
 ต่อได้มากนัก จึงไม่เป็นประโยชน์ในการใช้ความรู้ประกอบอาชีพแต่ประการใด และเมื่อนานไปก็ลืม

ความรู้ที่ได้เรียนมาจนหมดสิ้น

๒.๖ การที่ทางราชการมีนโยบายให้ปอเนาะแปรสภาพเป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม และได้มีการจัดระบบการศึกษาเช่นเดียวกับระบบการศึกษาทั่วไปนั้น พิจารณาในคำนำวัตถุประสงค์ของโตะครูที่จัดตั้งปอเนาะขึ้นมาแล้วเป็นเรื่องยากที่จะให้โตะครูยอมรับและปรับปรุงกิจการของตนให้เป็นที่พอใจตามความต้องการของทางราชการได้ ทั้งนี้เพราะวัตถุประสงค์ในการเรียนการสอนศาสนาในปอเนาะมี ๒ ประการ คือ ศาสนาบังคับให้ต้องเรียนเพราะหลักศาสนาเป็นกฎหมายของสังคม จึงต้องเรียนรู้และปฏิบัติให้ถูกต้อง นอกจากนี้ ยังเนื่องมาจากศรัทธาในตัวโตะครูที่มีความรู้ในหลักศาสนาเป็นอย่างดี ดังนั้น ในทัศนคติของโตะครูที่มุ่งสอนศาสนาอย่างแท้จริงแล้วจึงมีความเห็นว่า ศาสนาเป็นพระเจ้า การเรียนรู้ศาสนาอย่างลึกซึ้งเป็นทางนำไปสู่การปฏิบัติตนให้ตรงตามพระประสงค์ของพระอัลเลาะห์มากที่สุด สิ่งที่ใฝ่ฝันคือบุญ โตะครูพวกนี้จะไม่สนใจการเมืองที่มีผู้ยุยงและพยายามให้ปอเนาะเป็นเครื่องบังหน้าในการก่อกบฏหรือแบ่งแยกดินแดน โตะครูบางคนถือว่าคัมภีร์อัลกุรอานเป็นกฎหมายใหญ่ของสังคม กำหนดขึ้นโดยพระเจ้า กฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับต่าง ๆ ที่กำหนดออกมาใช้บังคับในบ้านเมืองเป็นไปโดยไม่ถูกต้อง ถ้าไปขัดกับกฎหมายใหญ่ดังกล่าวจึงไม่จำเป็นต้องปฏิบัติตาม นอกจากนี้ โตะครูยังมีความเคยชินกับการสอนในระบบเก่าที่เป็นไปตามสบาย ไม่มีเกณฑ์ และเรียนเฉพาะศาสนาแต่เพียงอย่างเดียว การสอนระบบใหม่ก่อความยุ่งยาก เพราะโตะครูมีความรู้น้อย ไม่เข้าใจ และเกรงว่าจะปฏิบัติผิดพลาด จึงไม่ค่อยอยากเปลี่ยนแปลงมากนัก โตะครูบางคนมีความรู้สึกว่าการที่ประชาชนจะไม่สนับสนุนกิจการโรงเรียนของตนถ้าเปลี่ยนไปสอนวิชาสามัญและภาษาไทย จึงยังคงสอนแต่วิชาศาสนา แม้เมื่อปรับปรุงเป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามแล้ว นอกจากนี้ ยังอาจมีทุนทรัพย์ไม่พอเพียงที่จะเปลี่ยนแปลงอะไรได้มากนัก ยังต้องพึ่งความช่วยเหลือของทางราชการแต่ฝ่ายเดียว ดังจะเห็นได้ว่ามีโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามที่ทำการสอนแต่วิชาศาสนาอิสลามแต่เพียงอย่างเดียวถึงครึ่งหนึ่งของจำนวนโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามทั้งหมด และมีนักเรียนที่เรียนศาสนาแต่เพียงอย่างเดียวมากกว่าร้อยละ ๖๐ ของจำนวนนักเรียนทั้งหมด

๒.๗ การที่กระทรวงศึกษาธิการจัดให้โรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามสอนวิชาศาสนาและวิชาสามัญควบคู่กันไปในนั้น น่าจะเป็นการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า ในระยะยาวการที่ให้มีการเรียนวิชาสามัญควบคู่กันหาทางเพื่อให้เด็กนักเรียนที่เรียนในโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามได้มีโอกาสก้าวหน้าในการศึกษาระดับสูง ๆ ขึ้นไป โดยการพัฒนาให้โรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามเหล่านี้ได้พัฒนาเป็น

โรงเรียนราษฎร์ธรรมดาในที่สุด โดยให้วิชาศาสนาเป็นเพียงวิชาศีลธรรมเท่านั้น สำหรับโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามที่ทำการสอนแต่ศาสนาเพียงอย่างเดียว นั้น ก็ควรจะปล่อยให้ดำเนินการต่อไป โดยทางกระทรวงศึกษาธิการควบคุมให้ทำการสอนตามหลักสูตรที่กำหนด โดยใช้ครูสอนศาสนาที่มีความรู้ความสามารถและผ่านการตรวจสอบคุณสมบัติที่กระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดขึ้นไว้ ทั้งนี้ เพื่อให้โรงเรียนนี้เป็นสถานที่ที่สนองความต้องการของประชาชนในการเรียนศาสนา ซึ่งทัศนคติในเรื่องนี้จะไปเปลี่ยนแปลงไต่ยาก และต้องใช้ระยะเวลาพอสมควร ดังนั้น เพื่อเป็นการป้องกันมิให้มีการกล่าวอ้างเพื่อจัดตั้งปอเนาะขึ้นมาใหม่อีก เพราะทางราชการก็ดำเนินการสอนศาสนาอิสลาม และเป็นที่ยอมรับความจริงที่ว่า การเรียนการสอนศาสนาอิสลามยังจำเป็นต้องอยู่ ภายใต้กรอบตามบทบัญญัติทางศาสนาอย่างแท้จริง ช่วยให้คนประพฤติดีประพฤติชอบ ก็เป็นผลดีต่อสังคมเช่นเดียวกัน นอกจากนี้รัฐบาลก็ควรจะขยายการศึกษาภาคบังคับถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ ๗ ให้ทั่วถึงทุกท้องที่ และปรับปรุงหลักสูตรให้มุ่งเน้นหนักในการสอนเด็กให้พูดและใช้ภาษาไทยให้ได้ดี และให้มีการสอนวิชาชีพร่วมกันในโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามและในโรงเรียนทั่วไปที่เหมาะสมกับสภาพความต้องการของตลาดแรงงานในแต่ละท้องถิ่นให้ได้ผลอย่างจริงจัง

มีข้อสังเกตว่า ในด้านการศึกษาวิชาสามัญและวิชาชีพในโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามเท่าที่ได้ดำเนินการมาแล้วนั้น ผู้ศึกษามีความเห็นว่าการดำเนินการที่เป็นมากระทรวงศึกษาธิการมุ่งแต่เพียงให้โรงเรียนเหล่านี้ได้มีการสอนวิชาสามัญและวิชาชีพ เพื่อต้องการให้เด็กได้มีความรู้ภาษาไทย และสามารถนำไปศึกษาต่อในระดับสูง ๆ ขึ้นไปได้ แต่เนื่องจากการดำเนินงานยังไม่สามารถให้การสนับสนุนโรงเรียนเหล่านี้ได้อย่างเต็มที่ มีปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ มากมาย ทำให้ผลการเรียนการสอนวิชาสามัญและวิชาชีพในโรงเรียนเหล่านี้ไม่ได้ผลดีเท่าที่ควร ขาดการวัดผลอย่างจริงจัง การเรียนวิชาชีพยังไม่เป็นหลักเป็นฐานพอที่จะให้เด็กที่จบออกไปแล้วได้ใช้ประโยชน์ในการประกอบอาชีพของตนได้เลย ทั้งนี้เพราะ ขาดครู อุปกรณ์ และการจัดหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพความต้องการของตลาดแรงงานของท้องถิ่น ผลที่ได้รับคือ เด็กมีความรู้ในวิชาสามัญอ่อนมาก ไปแข่งขันสอบเข้าศึกษาในระดับสูงกับพวกที่เรียนในโรงเรียนสามัญอื่น ๆ ไม่ค่อยได้ จึงควรที่กระทรวงศึกษาธิการจะได้ตระหนักและให้ความสำคัญต่อการศึกษาคือ และการประกอบอาชีพของผู้ที่จบการศึกษาในโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามให้มาก นอกจากนี้ ทางราชการควรที่จะได้ดำเนินการรวมแผนการศึกษาในจังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นการเฉพาะ โดยให้พิจารณาการศึกษาทุกระดับให้สัมพันธ์สอดคล้องกัน เปิดโอกาสให้ผู้ที่เรียนวิชาสามัญในโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามได้มีโอกาสก้าวหน้าในการศึกษาระดับสูง ๆ ขึ้นไป ทั้งนี้

เพื่อพัฒนาชาวไทยที่มีถือศาสนาอิสลามให้มีความรู้มากขึ้น อันจะเป็นผลดีต่อการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ และแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ของจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

๓. ข้อเสนอแนะ

ก. การปรับปรุงโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม

สำหรับข้อเสนอแนะการแก้ไขปรับปรุงโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม ผู้ศึกษา เห็นควรมีการปรับปรุงใน ๕ ประการที่สำคัญดังต่อไปนี้ คือ

๑. การพัฒนาโรงเรียน
๒. การพัฒนาบุคคล
๓. การพัฒนาการศึกษา
๔. การสร้างมิตรสัมพันธ์
๕. การควบคุมตรวจตราและการนิเทศการศึกษา

๑. การพัฒนาโรงเรียน แยกออกเป็น ๒ ประการ คือ การพัฒนาอาคารเรียน สถานที่ และการพัฒนาการบริหารโรงเรียน

๑.๑ การพัฒนาอาคารเรียนและสถานที่ ในด้านอาคารเรียนและบริเวณ สถานที่โรงเรียนส่วนใหญ่ยังจัดไม่เหมาะสมกับที่ได้ชื่อว่าเป็นโรงเรียน และยังจัดไม่ถูกสุขลักษณะเท่าที่ควร ทั้งนี้เพราะ เจ้าของโรงเรียนมีฐานะการเงินไม่สู้ดี ประกอบกับส่วนใหญ่ยังไม่เข้าใจในเรื่องการบริหารกิจการโรงเรียน นอกจากนี้ โรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามบางโรงเรียนมักจะอ้างว่าเงินอุดหนุนที่ทางราชการช่วยเหลือนั้นน้อยมาก มีการเรียกร้องให้เพิ่มเงินอุดหนุนให้เพิ่มมากขึ้นเพื่อประโยชน์ในการปรับปรุงโรงเรียนและด้านการศึกษาการสอนให้เจริญก้าวหน้าอย่างเร่งด่วนตามจุดประสงค์ของทางราชการ แต่ในเรื่องนี้อาจคิดขัดไม่สามารถสนองตอบความต้องการของโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามได้อย่างเต็มที่ ทั้งนี้เพราะ กระทรวงศึกษาธิการมีงบประมาณที่จะให้การอุดหนุนได้จำกัด การที่จะหวังพึ่งทางราชการในการปรับปรุงด้านอาคารเรียนและสถานที่ของโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามแต่เพียงอย่างเดียวนั้น ย่อมเป็นไปได้ จึงควรมีการดำเนินการพัฒนาอาคารเรียนและสถานที่ดังนี้

๑.๑.๑ สนับสนุนให้มีการเก็บค่าเล่าเรียนและค่าบำรุงการศึกษา จากผู้ปกครองและนักเรียน แต่ทั้งนี้ต้องคำนึงถึงปัญหาทางเศรษฐกิจของโรงเรียนในจังหวัดชายแดนภาคใต้ด้วย ในปัจจุบันฐานะทางเศรษฐกิจของประชาชนดีขึ้น เนื่องจากยางพารามีราคาสูงขึ้น การเรียกเก็บเงินค่าบำรุงการศึกษาจึงพอทำได้ แต่ก็ไม่ควรให้สูงมากจนเกินไป เพราะทัศนคติของประชาชนที่มีต่อการศึกษาศาสนานั้นอยู่ในรูปของ "วิทยาทาน" มิได้มุ่งประโยชน์ในการแลกเปลี่ยนเป็นเงินตรา รายได้ของโต๊ะครูส่วนใหญ่เป็นรายได้ทางอ้อม คือ การบริจาคศาสนพลี (ซากาก) และรายได้จากการทำนาทำสวนโดยใช้แรงงานของลูกศิษย์ ซึ่งโต๊ะครูส่วนใหญ่ถือว่าเป็นรายได้ส่วนตัว จึงมักไม่ค่อยใช้ในการพัฒนาอาคารเรียนและสถานที่เท่าใดนัก ดังนั้น กระทรวงศึกษาธิการควรจะได้อบรมชี้แจงบรรดาโต๊ะครูผู้บริหารโรงเรียนให้เห็นความสำคัญของการเรียนที่มีระบบ มีหลักสูตร การงสอน และระยะเวลาที่แน่นอน ซึ่งจะต้องมีเงินมาช่วยดำเนินการนอกจากการช่วยเหลือของทางราชการแล้ว ซึ่งก็ได้แก่การเรียกเก็บจากนักเรียนได้ตามสมควร

๑.๑.๒ สนับสนุนให้เอกชน มูลนิธิ สมาคมทั่วไป ได้มีส่วนเข้ารับผิดชอบอุปถัมภ์โรงเรียนประเภทนี้เพื่อแบ่งเบาภาระรัฐบาล ดังเช่นที่ได้ดำเนินการเป็นผลดีมาแล้วในโรงเรียนบางแห่ง เช่น โรงเรียนอรรณพวิทยามูลนิธิ โรงเรียนสตรีอิสลามวิทยามูลนิธิ เป็นต้น

๑.๑.๓ สนับสนุนให้นักเรียนในโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามได้ร่วมกันพัฒนาบริเวณโรงเรียน อาคารเรียน และที่อยู่อาศัยของนักเรียน ให้เปลี่ยนแปลงจากสภาพเดิมได้บ้าง ทั้งนี้เพราะ โรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามมีแรงงานของนักเรียนอยู่ในโรงเรียนตลอดปีอยู่แล้ว จึงควรให้เจ้าหน้าที่กระทรวงศึกษาธิการได้เสนอแนะแก่ผู้บริหารโรงเรียน และครูช่วยสอนวิชาสามัญ ที่จะหาวิธีการให้นักเรียนเหล่านั้นได้ร่วมกันพัฒนาโรงเรียนให้เปลี่ยนแปลงจากสภาพเดิมได้บ้าง โดยจัดให้มีการพัฒนาคังกล่าวอย่างน้อยเดือนละ ๑-๒ ครั้ง

๑.๒ การพัฒนาการบริหารโรงเรียน

๑.๒.๑ การเปิดปิดโรงเรียนและวันหยุดประจำสัปดาห์ยังไม่เหมือนกัน บางโรงเรียนหยุดวันพฤหัสบดีกับวันศุกร์ บางโรงเรียนหยุดวันศุกร์กับวันเสาร์ บางโรงเรียนหยุดวันเสาร์กับวันอาทิตย์ การปิดเปิดภาคเรียนก็ไม่เหมือนกัน ทำให้ไม่เป็นระเบียบ สมควรที่สำนักงานคณะกรรมการ

๕ กระทรวงศึกษาธิการ, สรุปผลการตรวจนิเทศโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม เขตการศึกษา ๓ และ ๔,๒๕๑๖, (อัครสำเนาะ), หน้า ๒

การศึกษาเอกชน กระทรวงศึกษาธิการ จะได้กำหนดวันหยุดประจำสัปดาห์และวันเปิดปิดภาคการศึกษาที่แน่นอน เพื่อให้โรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามต่าง ๆ ใช้เป็นหลักปฏิบัติในทางเดียวกัน

๑.๒.๒ ผู้จัดการ ครูใหญ่ ซึ่งได้แก่โต๊ะครู ส่วนใหญ่ขาดความรู้ในการบริหารโรงเรียน ทำให้การบริหารงานของโรงเรียนไม่เรียบร้อย บกพร่องผิดพลาด การสั่งงานล่าช้าอยู่เสมอ จึงควรที่กระทรวงศึกษาธิการ จะได้อบรมผู้จัดการ ครูใหญ่ และนำไปสู่กิจการโรงเรียนที่บริหารงานดีตามโอกาสให้มากขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ นอกจากนี้ ควรจัดส่งศึกษานิเทศออกไปแนะนำ ให้ความรู้และสาธิตการบริหารโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามให้บ่อยครั้งขึ้นด้วย

๑.๒.๓ การบริหารโรงเรียนของโต๊ะครูไม่เป็นไปตามวิธีการจัดโรงเรียนที่มีแบบแผน ไม่ยอมเปลี่ยนแปลงทัศนคติ ไม่ค่อยยอมรับวิธีการแบบใหม่ ยังไม่ค่อยได้ปฏิบัติตามหลักสูตรการเรียนการสอนเป็นไปตามสบาย ไม่ค่อยยึดถือแบบแผน จึงสมควรที่สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน กระทรวงศึกษาธิการ และเขตการศึกษา ๒, ๓ และ ๔ จะได้จัดการอบรมผู้บริหารโรงเรียนให้มีความยอมรับวิธีการสมัยใหม่ มีหลักสูตรการเรียนการสอนที่เป็นแบบแผน สอดคล้องกับโรงเรียนของรัฐ ซึ่งในปัจจุบันนี้ก็ได้มีการอบรมอยู่บ้างแล้ว เห็นสมควรจัดการอบรมให้กว้างขวางออกไปให้มากขึ้น และในขณะเดียวกันก็จัดหน่วยนิเทศออกไปให้คำแนะนำชี้แจงให้โรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามดำเนินการตามระเบียบ ช่วยเหลือจัดทำเป็นตัวอย่างให้ดู และหาโอกาสยกย่องโรงเรียนที่มีการจัดบริหารได้ถูกต้องตามระเบียบแบบแผนแล้วด้วย

๑.๒.๔ ปัญหาการขาดอัตรากำลังเจ้าหน้าที่ในการปฏิบัติงาน ขาดวัสดุอุปกรณ์ เครื่องเขียน แบบพิมพ์ ในการดำเนินงาน เจ้าหน้าที่ขาดการออกเยี่ยมเยียนนิเทศการศึกษา ควรให้สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน กระทรวงศึกษาธิการ จัดอัตรากำลังเจ้าหน้าที่เพิ่มให้เพียงพอกับจำนวนโรงเรียน และจัดตั้งงบประมาณค่าวัสดุครุภัณฑ์สำหรับใช้ในสำนักงานศึกษาธิการเขตจังหวัด อำเภอ ให้เพียงพอ จัดสรรงบประมาณค่าใช้สอยสำหรับออกนิเทศการศึกษาให้พอ นอกจากนี้ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน กระทรวงศึกษาธิการ ควรจัดยานพาหนะให้อำเภอต่าง ๆ สำหรับใช้ในการออกนิเทศเยี่ยมเยียนโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม

๒. การพัฒนาบุคคล บุคคลในโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามอาจแบ่งออกเป็น พวก คือ โต๊ะครู ครูสอนวิชาศาสนา และครูสอนวิชาสามัญ ในบุคคล ๓ พวกนี้ โต๊ะครูเป็นบุคคลที่สำคัญเป็นอันดับแรกของโรงเรียน ถ้าโต๊ะครูดี มุ่งหน้าสั่งสอนและให้ประโยชน์แก่นักศึกษาในด้าน

การศึกษาและศาสนา มีความเข้าใจในระเบียบแบบแผนและนโยบายของรัฐบาล ไม่มีความคิดเห็น
โน้มเอียงไปในทางการเมือง หรือไม่คิดเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนโดยแท้จริงแล้ว โรงเรียนนั้นก็
เป็นประโยชน์แก่เด็ก ประชาชน และท้องถิ่น จนถึงประเทศชาติ ปัญหาความยุ่งยากต่าง ๆ ก็
จะไม่บังเกิดขึ้น ฉะนั้น จึงจำเป็นที่จะต้องพิจารณาปรับปรุงตัวบุคคลที่จะเป็นโคตะครุ ครูสอนวิชาศาสนา
และครูสอนวิชาสามัญ ซึ่งแนวการแก้ไขในเรื่องนี้อาจมีได้ดังนี้ คือ.-

๒.๑ โคตะครุ

๒.๑.๑ โคตะครุควรมีวุฒิทางศาสนาอย่างแท้จริง เพื่อจะสามารถให้
การศึกษาอบรมความรู้ทางศาสนาตามบทบัญญัติของพระคัมภีร์อัลกุรอานได้ถูกต้อง ไม่เข้าใจหลักศาสนา
ในทางที่ผิด และถูกยู่เหยียดกเป็นลูกมือของนักการเมืองต่อไป เพราะศาสนาทุกศาสนาย่อมมีอุดมการ
ที่เป็นปฏิบัติข้อดีที่ เป็นภัยต่อประเทศชาติ

๒.๑.๒ ควรมีตำแหน่งเป็นข้าราชการพลเรือน นอกจากจะเป็นการ
ยกย่องให้เกียรติว่าเป็นข้าราชการของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแล้ว ยังเป็นการบังคับทางอ้อม
ให้ต้องประพฤติปฏิบัติอยู่ในกรอบวินัยข้าราชการพลเรือน และมีความสำนึกในศักดิ์ศรีของตน นอกจากนั้น
ยังเปิดช่องทางให้ผู้นับถือนับวิชาได้ควบคุมดูแลได้ง่าย การกระทำความชั่วย่อมเกิดได้ยากขึ้น

๒.๑.๓ ควรกำหนดให้พูดภาษาไทย ถ้าเป็นไปได้หรือในโอกาสต่อไป
อาจจะกระทำได้ ถ้าโคตะครุพูดภาษาไทยจะเป็นตัวอย่างจูงใจให้นักเรียนนิยมพูดภาษาไทยมากยิ่งขึ้น
โดยอาจใช้การอบรมวิชาภาษาไทยเป็นการเฉพาะให้แก่โคตะครุตามหลักสูตรการศึกษานักใหญ่ จะทำให้
เกิดความรู้สึกนิยมไทย รักถิ่นกำเนิด และความเข้าใจที่ว่า "ภาษาเป็นเครื่องกำหนดชาติ" ย่อมหมดไป

๒.๑.๔ จัดให้มีรางวัลแก่โคตะครุที่ปฏิบัติงานดี เช่น จัดให้มีการรับ
พระราชทานรางวัลที่ได้ดำเนินการอยู่แล้วทุกปี และการให้ทุนไปประกอบพิธีฮัจย์ ๓ นครเมกกะ
ประเทศซาอุดีอาระเบีย เป็นต้น^๖

๒.๒ ครูสอนศาสนา

สำหรับครูสอนวิชาศาสนาอิสลามนั้น ก็ควรที่จะพิจารณาปรับปรุง เช่นเดียวกับ
โคตะครุซึ่งที่กล่าวมาแล้ว นอกจากนี้ยังควรพิจารณาให้มีการรับครูสอนศาสนาจากผู้สำเร็จการศึกษาจาก

^๖ กระทรวงมหาดไทย, แนวการแก้ไขปรับปรุงโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม
พิจารณาในด้านการปกครองของกระทรวงมหาดไทย, ๒๕๑๕, (อัครสำเนา), หน้า ๑ - ๒

โรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม ทั้งนี้ เพื่อแสดงให้เห็นว่าทางราชการได้ยอมรับว่าผู้ที่จบการศึกษาจากโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถในทางศาสนาอย่างแท้จริง สามารถบรรจุเป็นข้าราชการพลเรือนได้ นอกจากนี้ บุคคลเหล่านี้อาจเป็นประโยชน์แก่ทางราชการมาก เพราะพูดภาษาไทยได้ ซึ่งผิดกับโต๊ะครูบางคนที่ยังไม่สามารถพูดภาษาไทยได้

๒.๓ ครูสอนวิชาสามัญ

๒.๓.๑ ในคํานครุช่วยสอนวิชาสามัญที่ทางราชการส่งไปช่วยสอนนั้น กระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดโครงการปรับปรุงคุณภาพและขวัญกำลังใจ ซึ่งเป็นปัญหาอุปสรรคแต่เดิมแล้ว โดยให้เป็นข้าราชการสังกัดกรมสามัญศึกษา ประจำโรงเรียนที่เลี้ยงที่เป็นโรงเรียนมัธยมสามัญประจำอำเภอ ตามโครงการปรับปรุงโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามประจำปี ๒๕๑๓ โดยจัดทำเป็นโครงการทดลอง ก่อน เมื่อใดผลดีจะได้ขยายออกไปให้ครอบคลุมทุกอำเภอใน ๔ จังหวัดชายแดนภาคใต้ โครงการโรงเรียนที่เลี้ยงนี้เป็นโครงการที่ดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งจะช่วยแก้ปัญหาในเรื่องครูช่วยสอนวิชาสามัญไปได้มาก อย่างไรก็ดี เนื่องจากการดำเนินงานตามโครงการดังกล่าวยังมีลักษณะของการทดลองทำไม่ทั่วอำเภอตามกำลังเงินงบประมาณรายจ่ายประจำปีจัดสรรได้น้อย จึงจำเป็นต้องมีการส่งเสริมคุณภาพ ขวัญกำลังใจ ของครูช่วยสอนวิชาสามัญที่กำลังปฏิบัติหน้าที่อยู่ในปัจจุบันพร้อมกันไปด้วย โดยให้ครูช่วยสอนที่มีคุณวุฒิทางการศึกษารองรับที่กำหนดไว้ในการรับครูช่วยสอนเป็นข้าราชการ สังกัดกรมสามัญศึกษาตามโครงการ ได้มีโอกาสเข้าไปทำงานในตำแหน่งหน้าที่ดังกล่าวในระยะต่อไป สำหรับครูช่วยสอนที่มีวุฒิการศึกษาเพียงระดับชั้น มศ.๓ นั้น ก็ควรเปิดโอกาสให้มีการหาความรู้เพิ่มเติมวิद्यฐานะให้มากขึ้น โดยอาจให้การสนับสนุนทางด้านทุนการศึกษาไปศึกษาต่อในวิทยาลัยครู โรงเรียนอาชีวศึกษา และมีข้อผูกพันให้กลับมาประจำทำการสอนในโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม และมีฐานะเป็นข้าราชการครูในสังกัดโรงเรียนที่เลี้ยง และควรจัดให้มีการอบรมครูช่วยสอนเกี่ยวกับวิธีสอนทุกหมวดวิชาทุกปี มีการประเมินผลการอบรมอย่างจริงจัง และจัดทำคู่มือครูให้ครบถ้วนเพื่อประโยชน์ในการสอนของครูอีกด้วย

๒.๓.๒ ทางราชการควรสนับสนุนให้โรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามที่จัดกิจการดี มีนักเรียนมาก ดำเนินกิจการในรูปแบบขององค์การกุศลหรือมูลนิธิให้การสนับสนุน และมีระบบการเก็บค่าเล่าเรียนเป็นระเบียบแบบแผน ทำการจ้างครูช่วยสอนวิชาสามัญมาประจำทำการสอนในโรงเรียนให้มากขึ้น ทั้งนี้ เพื่อแบ่งเบาภาระของทางราชการ และยังช่วยให้การเรียนการสอนของ

นักเรียนเป็นไปได้ดี มีมาตรฐานและคุณภาพยิ่งขึ้น เพราะมีครูของโรงเรียนร่วมทำการสอนกับครูของทางราชการที่ส่งเข้าไปช่วยสอน

๒.๓.๓ ในแง่ของความปลอดภัยของครูช่วยสอนในบางท้องที่ของจังหวัดชายแดนภาคใต้ ก็เป็นประเด็นที่สำคัญยิ่งที่จะต้องได้รับการคุ้มครองให้หลักประกันความปลอดภัย ทั้งนี้เพราะในบางท้องที่ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ตกอยู่ภายใต้การคุกคามครอบงำของพวกโจรผู้ร้ายและขบวนการแบ่งแยกดินแดน ทำการคุกคามปิดโรงเรียนที่มีครูช่วยสอนของทางราชการเข้าไปสอนวิชาสามัญ และภาษาไทยอยู่เสมอ จนทำให้ครูช่วยสอนไม่กล้าเข้าไปสอน และเจ้าหน้าที่ของทางราชการไม่กล้าเข้าไปตรวจตราควบคุม จึงสมควรที่จะได้ขอความร่วมมือจากเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองและฝ่ายปราบปรามซึ่งได้แก่ อำเภอบุ และตำรวจ ให้ความคุ้มครองสวัสดิภาพของครูช่วยสอนให้มากขึ้นด้วย

๓. การพัฒนาการศึกษา การพัฒนาการศึกษานี้หมายถึงการพัฒนาให้นักศึกษาหรือนักเรียน และการพัฒนาหลักสูตร การสอนและอุปกรณ์การสอน

๓.๑ การพัฒนานักศึกษา

๓.๑.๑ ทางราชการควรหาทุนสนับสนุนนักเรียนที่จบชั้นศาสนาสูงสุดในโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม และมีพื้นฐานการศึกษาวิชาสามัญชั้น มศ. ๓ ให้ได้มีโอกาสไปแสวงบุญและศึกษาทางศาสนาต่อ ณ ประเทศซาอุดีอาระเบีย และประเทศในกลุ่มรัฐอาหรับอื่น ๆ ให้มากขึ้น การที่กำหนดกำหนดความรู้วิชาสามัญชั้น มศ. ๓ ก็เพื่อให้มีพื้นฐานในค่านิยมภาษาไทยพอสมควร มีความรู้สามัญมากพอที่จะมีความเข้าใจและสำนึกในความเป็นคนไทย ไม่ล้มชาติและภาษาไทยได้โดยง่าย และข้อสำคัญคือ จะไม่เป็นเครื่องมือของขบวนการแบ่งแยกดินแดนที่ทำการโฆษณาชวนเชื่อได้โดยง่าย เมื่อกลับมาก็อาจบรรจุให้ดำรงตำแหน่งของทางราชการ เช่น คณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัด หรือมีสิทธิสอบแข่งขันเข้าเป็นครูสอนศาสนาอิสลามในโรงเรียนต่าง ๆ ได้ด้วย

๓.๑.๒ สนับสนุนนักศึกษาที่เรียนก็ได้สอบเทียบความรู้แล้วส่งเข้าโรงเรียนรัฐบาล พร้อมทั้งให้ทุนในการศึกษาในวิชาที่จะเป็นประโยชน์แก่ท้องถิ่น เช่น ครู การพยาบาล การช่าง การเกษตร และเมื่อสำเร็จการศึกษาแล้วก็ให้เข้ารับราชการชดเชยทุนการศึกษาเช่นนั้น ก็จะเป็นตัวอย่างที่ดีและจูงใจนักศึกษาอื่น ๆ ให้สนใจการศึกษายิ่งขึ้น เพราะเห็นประโยชน์ของการศึกษา

๓.๒ การพัฒนาหลักสูตรการสอนและอุปกรณ์การสอน

๓.๒.๑ ปรับปรุงหลักสูตรการสอน ปรับปรุงให้ได้มาตรฐานเดียวกับโรงเรียนราษฎร์อื่น ๆ เพื่อประโยชน์ในการศึกษาให้สูงขึ้น เพราะนักศึกษาโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามตามปกติส่วนใหญ่จบการศึกษาชั้นประถมตามพระราชบัญญัติประถมศึกษาแล้ว และสามารถสอบเทียบความรู้ในการที่จะศึกษาในระดับสูงขึ้นต่อไป การศึกษาวิชาสามัญตามหลักสูตรการศึกษามัธยมศึกษาชั้น ๓ อัตรารเวลาเรียนสัปดาห์ละ ๑๐ ชั่วโมง ซึ่งเป็นเวลาเรียนที่น้อยมาก ทำให้ความรู้ความเข้าใจในค่านวิชาสามัญยังไม่ซาบซึ้ง ซากคุณภาพ จึงควรเสนอแนะให้โรงเรียนเปลี่ยนหลักสูตรมาใช้หลักสูตรของกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ โดยเพิ่มเวลาเรียนวิชาสามัญให้มากขึ้น

๓.๒.๒ ปรับปรุงตำราแบบเรียนวิชาศาสนา บางโรงเรียนยังใช้แบบเรียนเป็นภาษามลายูอยู่ ติวติลประสงคของทางราชการที่จะพยายามให้นักเรียนได้เรียนรู้วิชาศาสนาเป็นภาษาไทย กระทรวงศึกษาธิการกำลังดำเนินการจัดทำตำราวิชาศาสนาเป็นภาษาไทยอยู่ในขณะนี้ สมควรเร่งรัดดำเนินการจัดทำและจัดพิมพ์ให้เสร็จโดยเร็ว เพื่อส่งแจกจ่ายตามโรงเรียนต่าง ๆ ให้ทั่วถึง

๓.๒.๓ บรรจุหลักสูตรวิชาชีพ ตามปกติโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามมีสภาพเป็นโรงเรียนฝึกอาชีพโดยธรรมชาติอยู่แล้ว เพราะต้องช่วยโตะครูทำงานต่าง ๆ และบางแห่งก็ตั้งขึ้นเพื่อหวังใช้แรงงานนักศึกษาช่วยในการประกอบอาชีพของตนโดยตรงด้วยการอาศัยศาสนาเป็นเครื่องชักจูง แต่ก็เป็นผลดีแก่นักศึกษาทางอ้อมกล่าวคือ เมื่อสำเร็จการศึกษาแล้วก็สามารถออกไปประกอบอาชีพได้ แต่ก็เป็นอาชีพพื้น ๆ แบบเก่า ฉะนั้น เพื่อสนับสนุนการประกอบอาชีพของนักศึกษาให้มีการเรียนรู้ในการประกอบอาชีพอื่น ๆ ที่จะทำรายได้แก่ตนเองและแก่ท้องถิ่น จึงควรที่จะได้บรรจุหลักสูตรวิชาชีพในสาขาที่เหมาะสมและตรงกับความต้องการของท้องถิ่นให้มาก โดยเฉพาะวิชาเกษตรกรรม หัตถกรรม และให้มีการสนับสนุนการสอนให้ได้รับความรู้เป็นอย่างดี ทั้งนี้เพื่อจะได้เป็นวิชาที่ติดตัวไปประกอบอาชีพได้ดียิ่งขึ้น หรือสามารถไปศึกษาต่อในโรงเรียนอาชีวศึกษาต่อไป

๓ กระทรวงศึกษาธิการ, สรุปการประชุมสัมมนาหลักสูตรวิชาสามัญและวิชาชีพ สำหรับโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม วันที่ ๒ - ๖ มีนาคม ๒๕๑๕ ณ หอประชุมเทศบาลเมืองหาดใหญ่, (อัครสำเนา), หน้า ๑

๓.๒.๔ ส่งเสริมให้มีความรู้ทั่วไปให้กว้างขวาง ความรู้ทั่วไปนี้เป็น ความรู้ในเรื่องรอบ ๆ ตัว ของประชาชนที่จะต้องมียุติและใช้สิทธินั้น ๆ และหน้าที่ ตลอดจนความ เข้าใจในการปกครองและนโยบายของรัฐบาล อาทิเช่น ความรู้เกี่ยวกับการปกครองในระบบ ประชาธิปไตย การปกครองท้องถิ่น การเลือกตั้งผู้แทนราษฎรระดับต่าง ๆ สิทธิและหน้าที่ของ ประชาชน การทำสวนครัว และเลี้ยงสัตว์ เป็นต้น

๓.๒.๕ จัดอุปกรณ์การสอน ทางราชการควรจัดอุปกรณ์การสอนในวิชา ต่าง ๆ ให้ครบถ้วน เป็นการสนับสนุนการศึกษาและเร่งเร้าหัวใจให้นักศึกษาสนใจ เช่น ส่งเสริม การทำสวนครัว ก็ควรมีพันธุ์ผักและพันธุ์สัตว์แจกให้ หรือเกี่ยวกับการประชาสัมพันธ์ผลงานของรัฐบาล ชาวสารของทางราชการว่ามีอย่างไร ก็ควรที่จะจัดเครื่องรับวิทยุหรือโทรทัศน์ให้ เป็นต้น นอกจากนี้ อุปกรณ์การเรียนการสอน โต๊ะเก้าอี้ ม้านั่ง ซึ่งจำเป็นที่จะต้องใช้ในโรงเรียน แทนที่จะหวังพึ่งเงิน อุดหนุนของทางราชการเพื่อจัดซื้อ ก็ควรที่จะคิดแปลงวัสดุอุปกรณ์จากธรรมชาติในท้องถิ่นแต่ละแห่ง มาใช้ โดยให้เจ้าหน้าที่ศึกษานิสิตออกไปชี้แจงแก่ผู้บริหารโรงเรียน ครูสอนวิชาสามัญ ถึงวิธีการ จัดทำอุปกรณ์การเรียนการสอนจากวัสดุในท้องถิ่นเหล่านั้นมาใช้ภายในโรงเรียน

๔. การสร้างมิตรสัมพันธ์ เป็นการสร้างสัมพันธ์ภาพระหว่างนักศึกษาโรงเรียนราษฎร์ สอนศาสนาอิสลามด้วยกันเอง และในระหว่างนักศึกษาโรงเรียนราษฎร์ สอนศาสนาอิสลามกับนักเรียน โรงเรียนทั่ว ๆ ไป กับทางราชการและประชาชนทั่วไป เพื่อเป็นการแก้ปัญหาที่ว่าโรงเรียนราษฎร์ สอนศาสนาอิสลามมักจะมีการสังคมนำกีดเฉพาะกลุ่มของตน โรงเรียนของตน แยกตัวเองออกจาก สังคมอื่น ๆ ทำให้มีความคิดเห็นจำกัดและอาจถูกชักจูงโดยบุคคลที่หวังประโยชน์ทางการเมืองโดย เอาศาสนาขึ้นบังหน้าได้ง่าย จึงควรมหาวิธีการดึงนักศึกษาเข้าสู่สังคมก็จะเป็นประโยชน์ในการร่วมมือ และส่งเสริมความเข้าใจอันดีระหว่างนักศึกษา ประชาชน และทางราชการ ดังนี้

๔.๑ จัดให้มีการแข่งขันกีฬาระหว่างโรงเรียนให้มากขึ้น โดยกำหนดกีฬา ที่เป็นที่ยอมรับในหมู่เยาวชนของจังหวัดชายแดนภาคใต้ เช่น ฟุตบอล ให้มีการแข่งขันกีฬาระหว่าง โรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม และให้มีการแข่งขันกีฬาระหว่างโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนา อิสลามกับโรงเรียนสามัญอื่น ๆ เป็นการเชื่อมความสัมพันธ์กันอย่างดีที่สุด และขณะนี้การกีฬา กำลังเป็นที่นิยมในหมู่นักเรียนอยู่ จึงควรจะได้เพิ่มกิจกรรมนี้ให้กว้างขวางยิ่งขึ้น

๔.๒ จัดให้มีการทัศนศึกษามากขึ้น ทางราชการได้มีการสนับสนุนการจัดทัศนศึกษาในโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามไปทัศนศึกษาในส่วนกลางและส่วนอื่น ๆ ของประเทศ เป็นประจำอยู่แล้ว แต่ก็อาจไม่พอเพียงและได้ประโยชน์รวดเร็วทันเหตุการณ์ เพราะการจัดดังกล่าว เป็นการเดินทางไกล เสียค่าใช้จ่ายมาก และจัดให้บุคคลในจำนวนจำกัดในแต่ละครั้ง ฉะนั้น จังหวัดหรือโรงเรียนควรจัดให้มีการทัศนศึกษาในจังหวัดใกล้เคียงให้มากยิ่งขึ้น ซึ่งสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายน้อย และใช้เวลาไม่มากนัก เช่น จัดให้ครูกิจกรรมของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ที่จังหวัดปัตตานี และที่จังหวัดสงขลา วิทยาลัยครูที่จังหวัดยะลา วิทยาลัยเทคนิคที่จังหวัดสงขลา โรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามที่มีการจัดการดี เช่น โรงเรียนธรรมวิทยามูลนิธิ โรงเรียนพัฒนาเยาวชนวิทยา เป็นต้น นอกจากนี้ อาจหาไปชมแหล่งผลิตอาชีพต่าง ๆ และสถานีวิทยุกระจายเสียงของทางราชการบางแห่งด้วยก็ได้

๔.๓ การร่วมมือในการพัฒนาท้องถิ่น โดยที่โรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม เป็นศูนย์รวมในด้านจิตใจของประชาชนอยู่แล้ว จึงควรใช้ให้เป็นประโยชน์ในการพัฒนาท้องถิ่น ทั้งในด้านพัฒนาโรงเรียนโดยตรง เพื่อเป็นตัวอย่างแก่ประชาชนใกล้เคียง และให้นักศึกษาร่วมมือกับทางราชการและประชาชนในการพัฒนาอันเป็นสาธารณประโยชน์ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในการให้โรงเรียนและท้องถิ่นเจริญขึ้นตามนโยบายของรัฐบาลแล้ว ยังเป็นการสร้างมิตรสัมพันธ์กับประชาชนและข้าราชการ และโดยเฉพาะอย่างยิ่งถือว่เป็นการให้การศึกษแก่ประชาชนอีกวิธีหนึ่ง

๔.๔ ส่งเสริมกิจกรรมลูกเสือและลูกเสือชาวบ้าน โดยที่กิจกรรมลูกเสือมีเป้าหมายที่จะสร้างสรรเยาวชนให้ประพฤติปฏิบัติดี เป็นประโยชน์ต่อสังคมตรงกับหลักศาสนาอิสลามอยู่แล้ว ก็จะเป็นการสนับสนุนให้นักศึกษาได้ประพฤติปฏิบัติดียิ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการส่งเสริมให้มีความรักหมู่รักคณะ และชาติบ้านเมือง และเป็นการสร้างสัมพันธ์ภาพระหว่างนักศึกษากับทางราชการปกครองได้ดียิ่งขึ้น สำหรับกิจกรรมลูกเสือชาวบ้านนั้นมีวัตถุประสงค์เพื่อปลูกฝังความรักหมู่รักคณะ การปฏิบัติตนช่วยเหลือส่วนรวม และขอสำคัญคือการปลูกฝังทัศนคติการเป็นคนไทย รักชาติไทย พูดและใช้ภาษาไทย โดยการรับสมัครบุคคลในท้องถิ่นซึ่งอาจรวมนักศึกษาในโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามร่วมกับชาวบ้านและบุคคลอื่น ๆ เป็นการส่งเสริมความสามัคคี นอกจากนี้ การอบรมลูกเสือชาวบ้านยังใช้เวลาไม่นานเกินไป รับผิดชอบเข้าอบรมได้ครั้งละมาก ๆ การแต่งกายก็ประหยัดเพราะใช้เครื่องแต่งตัวตามที่ตนแต่งอยู่เป็นปกติ แต่เพิ่มผ้าพันคอซึ่งเป็นของพระราชทาน กิจกรรมที่สำคัญคือต้องหึงคำสั่งเป็นภาษาไทย ต้องโต้ตอบด้วยภาษาไทย ต้องร้องเพลงชาติไทย เป็นเหตุให้ต้องใช้ภาษาไทยตลอดเวลาการอบรม

และเป็นการปลูกฝังความรักหมักรักคณะอีกด้วย ปัจจุบันเป็นที่นิยมกันมากในจังหวัดชายแดนภาคใต้

๕. การควบคุมตรวจตรา เมื่อได้ดำเนินการดังกล่าวข้างต้นแล้ว โรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามก็จะมีส่วนสำคัญช่วยให้ชาวไทยที่นับถือศาสนาอิสลามมีความเข้าใจในหลักศาสนา และขนบธรรมเนียมประเพณีที่ถูกต้อง การเรียนการสอนในโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามก็จะโดยลดี ใอย่างรักดี มาตรการที่สำคัญที่จะต้องดำเนินการอยู่ตลอดเวลา คือ การควบคุมตรวจตราซึ่งต้องอาศัยเจ้าหน้าที่หลายฝ่ายทั้งฝ่ายนิติศาสตร์ศึกษา ศึกษาธิการจังหวัด ศึกษาธิการอำเภอ เจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง แต่การดำเนินการจะต้องเลือกใช้มาตรการที่เหมาะสมและถือหลักผ่อนผันผ่อนยาวตามสมควร การที่จะเป็นไปได้ก็ย่อมต้องอาศัยเจ้าหน้าที่ที่มีการศึกษาและมีประสบการณ์ตามสมควร และควรยึดถือหลักเกณฑ์ดังนี้ -

๕.๑ อบรมเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามให้เข้าใจถึงปัญหาและวัตถุประสงค์นโยบายของรัฐบาล ในการส่งเสริมโรงเรียนประเภทนี้โดยถูกต้องแท้จริง

๕.๒ สิ่งใดที่เกี่ยวข้องกับศาสนา เช่น การกำหนดหลักสูตร การสอบความรู้ การจัดทำหนังสือตำราแบบเรียน การวางกฎเกณฑ์ในการควบคุม การพิจารณาคัดเลือกครูสอนศาสนา ควรจะให้ได้ผู้มีความรู้ทางศาสนาอิสลาม เช่น คณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัด หรือผู้ทรงคุณวุฒิในทางศาสนา ร่วมพิจารณาให้ความเห็นอยู่ด้วยเสมอ

๕.๓ เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องควรออกไปเยี่ยมเยียน ชี้แจง ช่วยเหลือโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามเป็นประจำ พยายามหาทางแก้ปัญหาของโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามที่ขอความช่วยเหลือให้หมดไปหรือให้ลดน้อยลง การเยี่ยมเยียนไม่ควรก่อให้เกิดความรู้สึกว่าเจ้าหน้าที่ออกไปจับผิดหรือเข้าไปตรวจตรา

การที่จะดำเนินการได้ผลหรือไม่ขึ้นขึ้นอยู่กับปัจจัยที่สำคัญคือ เงิน ซึ่งจะต้องใช้จ่ายเป็นจำนวนมาก การที่จะหวังพึ่งกำลังเงินงบประมาณแต่เพียงอย่างเดียวย่อมเป็นไปไม่ได้โดยรวดเร็ว เพราะงบประมาณมีอยู่อย่างจำกัด จึงสมควรที่จะได้อาศัยการสนับสนุนช่วยเหลือจากหน่วยงานและบุคคลหลายฝ่าย กล่าวคือ มูลนิธิ องค์การกุศลต่าง ๆ ที่เป็นนิติบุคคลน่าจะได้มีส่วนสำคัญในการสนับสนุนปรับปรุงกิจการของโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับหลักของการร่วมมือกันทำงานอย่างแท้จริง สมควรที่จะได้มีการสนับสนุนให้มีการดำเนินการในรูปนี้มากขึ้น นอกจากนี้ การสนับสนุนของทางราชการควรจะได้พิจารณาให้เหมาะสม เลือกสนับสนุนโรงเรียนที่มี

การจัดกิจการดี และเพื่อให้เป็นโรงเรียนนำ ทั้งนี้ เป็นการใช้จ่ายงบประมาณที่มีอยู่อย่างจำกัด ให้อุทิศและให้ได้ผลดี และโรงเรียนที่ไม่ได้รับความนิยมจากประชาชน มีเด็กนักเรียนลาออกไปมาก ก็พยายามให้ยุบเลิกกิจการไป ผลสุดท้ายจะเหลือโรงเรียนที่มีกิจการมั่นคงเป็นปึกแผ่นเท่านั้น การที่จะให้มีการสนับสนุนช่วยเหลือจากประชาชนทางหนึ่งก็คือ การประชาสัมพันธ์ ให้ประชาชนได้รู้และเข้าใจในการดำเนินงานของทางราชการในการปรับปรุงส่งเสริมปอเนาะให้เป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม การที่ให้มีการแทรกสอนวิชาสามัญและวิชาชีพ ให้เข้าใจในเจตนาดีของรัฐบาลที่ต้องการให้เยาวชนไทยที่นับถือศาสนาอิสลามมีความรู้ในด้านศาสนาเป็นอย่างดีแล้ว ยังต้องการให้มีความรู้วิชาสามัญและวิชาชีพ เพื่อการศึกษาต่อในระดับสูง ๆ ขึ้นไป อันจะช่วยยกระดับฐานะความเป็นอยู่ การประกอบอาชีพ และอื่น ๆ อีกเป็นอันมาก ซึ่งให้เห็นว่าการดำเนินงานของรัฐบาลในการปรับปรุงปอเนาะให้เป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามนั้น มิได้เป็นการวิครอนสิทธิเสรีภาพในการเรียนการสอนศาสนาของชาวไทยที่นับถือศาสนาอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้ แต่ประการใด เพราะแม้ในสหพันธรัฐมาเลเซียและประเทศมุสลิมอื่น ๆ ก็มิได้มีการปล่อยให้จัดตั้งปอเนาะโดยปราศจากการควบคุม สำหรับสื่อการประชาสัมพันธ์ที่อาจใช้ประโยชน์เพื่อการนี้ก็คือ วารสาร วิทยุ โทรทัศน์ และหนังสือพิมพ์ ในด้านวิทยุและโทรทัศน์นั้น ไม่น่ามีปัญหาเพราะเป็นสื่อมวลชนที่ทางราชการมีอยู่แล้วในจังหวัดชายแดนภาคใต้ สมควรได้มีการพิจารณาใช้ให้เป็นประโยชน์เพื่อการนี้อย่างเต็มที่ ส่วนวารสารนั้น ก็ควรที่ครูผู้สมัคร ศึกษานิเทศก์ จะได้เป็นผู้ริเริ่มออกวารสารเกี่ยวกับโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามโดยเฉพาะ มีบทความ ข่าวความรู้เกี่ยวกับบ้านเมือง ความรู้ทางวิชาการ และข่าวมิตรสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามด้วยกันเองและระหว่างโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามกับสถาบันการศึกษาอื่น ๆ สำหรับหนังสือพิมพ์นั้นในปัจจุบันก็มีหนังสือพิมพ์ในภาคใต้บางฉบับที่พิมพ์เป็นภาษายาวี และภาษาไทยควบคู่กันไปอยู่บ้างแล้ว สมควรจะขอความร่วมมือของบทความเกี่ยวกับกิจกรรมของโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม การดำเนินงานของรัฐบาลต่าง ๆ เพื่อสร้างความเข้าใจให้กับชาวไทยที่นับถือศาสนาอิสลามให้มากขึ้น

นอกจากนี้ การส่งเสริมการวิจัย ในเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับชาวไทยที่นับถือศาสนาอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคมจิตวิทยา การเมือง การปกครอง ที่กระทำต่อเนื่องเป็นประจำตามลำดับความสำคัญก่อนหลัง จะช่วยให้ทราบถึงทัศนคติ ความต้องการ ความรู้สึกนึกคิด เพื่อที่จะใช้ประโยชน์ในการวางแผน กำหนดโครงการ การปรับปรุงการดำเนินงานที่เป็นอยู่ให้ถูกต้องสนองความต้องการของทั้งทางราชการและประชาชนได้ สำหรับในเรื่องการ

ปรับปรุงส่งเสริมโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามนั้น สมควรที่จะส่งเสริมให้มีการวิจัยในทุก ๆ ด้านอย่างเต็มที่ โดยกำหนดหัวข้อที่จะทำการวิจัย จัดสรรงบประมาณ และวางโครงการเพื่อทำการวิจัย เพื่อจะได้นำผลการวิจัยนั้นมาดำเนินการปรับปรุงแก้ไขแผน วิธีการดำเนินการที่เป็นอยู่ และจะช่วยกำหนดแผน โครงการ ปรับปรุงส่งเสริมกิจการของโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามให้มีประสิทธิภาพได้ในอนาคต

เมื่อได้พัฒนาโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามให้มีการเรียนการสอนและการจัดการเป็นผลดีแล้ว ขั้นตอนต่อไปคือ การพัฒนาโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามที่มีการเรียน การสอน และการจัดการดีให้มีหลักสูตรการสอน เช่นเดียวกับโรงเรียนราษฎร์สามัญ กล่าวคือ มีการสอนวิชาสามัญเป็นวิชาหลัก ส่วนวิชาศาสนาเป็นวิชารองในฐานะเป็นวิชาศีลธรรม นอกจากนี้ ควรจะได้มีการส่งเสริมให้มีการ สอนวิชาชีฟให้ได้อย่างจริงจัง และถ้าเป็นไปได้ รัฐบาลควรที่จะจัดตั้งโรงเรียนประจำชั้นในจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยให้มีลักษณะเป็นวิทยาลัยหมู่บ้าน ให้มีการสอนวิชาภาษาไทย วิชาชีฟด้านต่าง ๆ วิชาสังคมศึกษาเป็นหลัก และให้มีการสอนวิชาศาสนาอิสลามเป็นวิชาศีลธรรมด้วย เพื่อเป็นการจูงใจประชาชนให้สนใจส่งบุตรหลานของตนเข้าเรียน ในระยะแรกอาจจัดตั้งเป็นการทดลองเพียงแห่งเดียวก่อน เมื่อได้ผลดีแล้วอาจจะจัดตั้งในทำนองเดียวกันนี้ใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ที่เหลือ โรงเรียนที่ทางราชการจัดตั้งขึ้นนี้จะ เป็นตัวอย่างให้โรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามที่พร้อมจะเปลี่ยนแปลงเป็นโรงเรียนราษฎร์สามัญแล้วดำเนินการตาม และอาจช่วยเป็นโรงเรียนที่เลี้ยงให้ได้ นอกจากนี้ โรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามควรจะได้จัดให้เป็นโรงเรียนชุมชน ที่ประชาชนมีส่วนร่วมการประกอบกิจกรรมอยู่ด้วย สำหรับการเรียนภาษาต่างประเทศซึ่งได้แก่ภาษาอาหรับสำหรับศึกษาศาสนานั้น ให้มีการสอนเท่าที่จำเป็นแก่การศึกษาศาสนาเท่านั้น เพื่อสนองความต้องการของประชาชนแต่ละท้องถิ่น สำหรับภาษามลายูควรที่จะจำกัดให้น้อยลง และให้ใช้ภาษาไทยและตำราสอนศาสนาที่เป็นภาษาไทยแทน

๘ โรงเรียนชุมชนคือ "โรงเรียนเพื่อประชาชนทุกเพศ ทุกวัย ซึ่งไม่ใช่มุ่งสอนเด็กในวัยเรียนเท่านั้น แต่ยังสอนรวมถึงผู้ใหญ่ และยอมให้ประชาชนเข้ามารับบริการทางการศึกษา และใช้บริการต่าง ๆ ที่โรงเรียนมีอยู่ด้วย เพราะถือว่า ชุมชนมีส่วนร่วมเป็นเจ้าของกิจกรรมทางการศึกษาที่จัดขึ้น จะสอดคล้องกับความต้องการของชุมชน โดยโรงเรียนพยายามนำทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาใช้ให้เป็นประโยชน์มากที่สุด ในการดำเนินงานของโรงเรียนชุมชนนั้น ใช้วิธีการตามระบอบประชาธิปไตย

ที่มา : กองการศึกษาประชาบาล กรมการปกครอง, โครงการปรับปรุงโรงเรียนประชาบาลให้เป็นโรงเรียนชุมชน, ๒๕๑๕, (อภิดำเนาะ), หน้า ๑

ข. การพัฒนาการศึกษาทั่วไปในจังหวัดชายแดนภาคใต้

นอกจากการศึกษาในโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามที่จะต้องได้รับการปรับปรุงส่งเสริมแล้ว ในด้านการศึกษาทั่วไปซึ่งเป็นการศึกษาที่จำเป็นสำหรับประชาชนทุกคนนั้นจะต้องได้รับการปรับปรุงส่งเสริมให้ดีขึ้นด้วย ทั้งนี้ต้องเป็นไปเพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์และนโยบายของรัฐบาลในการที่จะพัฒนาจังหวัดชายแดนภาคใต้ในทุก ๆ ด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการศึกษา และให้เป็นไปโดยสอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่นอีกด้วย อย่างไรก็ตาม จะต้องคำนึงว่าการศึกษาศาสนาและวิชาชีพโดยเฉพาะอย่างยิ่งการศึกษาที่รัฐจัดให้โดยตรงนั้น เป็นสิ่งสำคัญอันดับแรกที่จะต้องได้รับการพัฒนาปรับปรุง ทั้งนี้เพื่อมุ่งให้ความรู้ความเข้าใจในภาษาไทยแก่เยาวชนไทยที่นับถือศาสนาอิสลาม และเป็นสถานที่ให้ความรู้แก่เยาวชนทั้งในด้านวิชาสามัญและวิชาชีพเป็นอย่างดี นอกจากนี้ยังต้องจัดให้ประชาชนมีความรู้ความสามารถในการใช้ภาษาไทยได้โดยเร็ว ทั้งภาษาพูดและภาษาเขียน ให้สามารถใช้ภาษาไทยได้ก็เช่นเดียวกับภาษามลายูท้องถิ่นที่ชาวไทยที่นับถือศาสนาอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้ใช้อยู่ในชีวิตประจำวันให้ได้โดยเร็ว ผู้ศึกษามีความเห็นว่ายบายที่จะให้ชาวไทยที่นับถือศาสนาอิสลามเลิกพูดภาษามลายูท้องถิ่น และมาใช้ภาษาไทยแทนนั้นเป็นนโยบายที่อาจไม่ถูกต้อง และไม่สอดคล้องกับข้อเท็จจริงที่จะเป็นไปได้ ทั้งนี้เพราะภาษามลายูท้องถิ่นก็คือภาษาท้องถิ่น เช่นเดียวกับภาษาท้องถิ่นของชาวไทยในภาคเหนือหรือภาคตะวันออกเฉียงเหนือ แต่ภาษามลายูท้องถิ่นต่างจากภาษาท้องถิ่นในภาคเหนือหรือภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่ว่าไม่มีความคล้ายคลึงกับภาษาไทยมากเหมือนกับสองภาษาท้องถิ่นดังกล่าว ทั้งนี้เนื่องมาจากอิทธิพลของสถานที่ตั้งและความสัมพันธ์ในทางประวัติศาสตร์ ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม และศาสนา กับชาวมลายูในสหพันธรัฐมาเลเซีย แต่เดิมมากกว่ากับพี่น้องชาวไทยด้วยกันเอง นอกจากนี้ ภาษามลายูท้องถิ่นก็ไม่เหมือนกับภาษามลายูที่ใช้กันอยู่ในประเทศมาเลเซีย ใช้แทนกันไม่ได้ ดังนั้น การที่จะไปยกเลิกภาษาท้องถิ่นที่เขายกกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษและเป็นภาษาพูดของประชาชนกลุ่มใหญ่ที่สุดนั้นเห็นจะเป็นไปไม่ได้แทนที่จะยกเลิก สมควรที่จะสนับสนุนให้บุคคลต่าง ๆ เหล่านี้มาพูดและใช้ภาษาไทยให้ได้เพิ่มขึ้นมากที่สุด ให้เขาเหล่านั้นมีความรู้สึกวามเมื่อใดจะต้องใช้ภาษามลายูท้องถิ่น เมื่อใดจะต้องใช้ภาษาไทย โดยสามารถใช้ทั้งสองภาษาได้อย่างที่ติดเทียมกันแล้ว ปัญหาในเรื่องภาษา ความไม่เข้าใจ และการไม่สามารถติดต่อกันได้ก็จะหมดไป นอกจากการให้ชาวไทยที่นับถือศาสนาอิสลามพูดและใช้ภาษาไทยให้ได้ดีแล้ว ยังต้องเร่งรัดเปลี่ยนแปลงพื้นฐานเกี่ยวกับทัศนคติและจิตใจของประชาชนให้มีความจงรักภักดีต่อชาติ และให้ความสนับสนุนร่วมมือกับรัฐบาล ให้ประชาชนมีความเข้าใจและปฏิบัติ

ตามหลักศาสนาอิสลามอย่างถูกต้อง เพื่อสามารถอยู่รวมในสังคมชาวไทยที่นับถือศาสนาอื่นได้โดยไม่เกิดปัญหาขัดแย้ง และเพื่อให้ประชาชนมีความรู้ความสามารถในการประกอบอาชีพ เป็นผลดีแก่เศรษฐกิจของตนเอง ครอบครัว และชุมชน ได้ทัดเทียมกับประชาชนในจังหวัดอื่น ๆ การที่จะบรรลุวัตถุประสงค์นี้ได้จำเป็นต้องแก้ไขและปรับปรุงปัจจัยสิ่งแวดล้อมในด้านต่าง ๆ พร้อมกันไปด้วย ทั้งในด้านการศึกษา การเมือง การปกครอง การเศรษฐกิจ และการสังคมจิตวิทยา ซึ่งย่อมต้องอาศัยส่วนราชการต่าง ๆ หลายฝ่ายร่วมกันดำเนินการแก้ไขไปพร้อม ๆ กัน

สำหรับในด้านการศึกษาทั่วไปนั้น สมควรที่รัฐบาลจะได้เร่งดำเนินการในหลักสำคัญ ๔ ประการ คือ ในด้านภาษาไทย ด้านทัศนคติและความรู้สึกเป็นไทย ความเข้าใจถูกต้องในหลักศาสนาอิสลาม และความรู้ความสามารถในการประกอบอาชีพ ดังนั้น การดำเนินการเพื่อให้บรรลุผลสำเร็จในการแก้ไขปัญหาและเป็นการปรับปรุง ๔ ประการดังกล่าว จึงสมควรมีการวางแผนและโครงการโดยพิจารณาถึงความสำคัญในหลักการดังต่อไปนี้

๑. พื้นที่เป้าหมาย ควรเร่งปรับปรุงเป็นพิเศษในพื้นที่ ๓ จังหวัด คือ ปัตตานี ยะลา และนราธิวาส ส่วนจังหวัดสตูลซึ่งมีสภาพเป็นที่น่าพอใจกว่าอีก ๓ จังหวัดนั้นก็ควรได้ปรับปรุงการศึกษาภาษาไทยให้ดียิ่งขึ้น เพื่อให้เป็นจังหวัดตัวอย่างของ ๔ จังหวัดภาคใต้

๒. ชุมชนที่เป็นเป้าหมาย มุ่งปรับปรุงในชุมชนชนบทที่อยู่ห่างไกล มีประชาชนจำนวนมาก และมีความด้อยหลัง หรือมีปัญหามากกว่าชุมชนอื่นเป็นลำดับแรก โดยมีเป้าหมายให้เยาวชนที่จบการศึกษามากบังคับสามารถพูด อ่าน เขียนภาษาไทยได้ดีในชีวิตประจำวัน โดยเฉพาะในปัจจุบันมีปัญหาที่เด็กจบการศึกษามากบังคับแล้วยังอ่าน เขียนหนังสือไทยไม่ได้ ซึ่งจะต้องรีบแก้ไขปัญหานี้เป็นลำดับแรก

๓. บุคคลที่เป็นเป้าหมาย มุ่งแก้ไขเยาวชนรุ่นใหม่เป็นหลัก โดยให้การศึกษารวมกันอย่างจริงจังตั้งแต่เริ่มเข้าเรียนหนังสือ และกวาดขันให้เด็กทุกคนเข้าโรงเรียนภาคบังคับโดยครบถ้วน เพื่อให้คนรุ่นใหม่มีความรู้ภาษาไทยดี ใช้ภาษาไทยในชีวิตประจำวัน มีความสำนึกในความเป็นไทย และพ้นออกจากสังคมที่ปิดตามแบบดั้งเดิม สามารถอยู่รวมในสังคมกับคนไทยที่นับถือศาสนาอื่น ๆ ได้โดยราบรื่น สำหรับผู้ใหญ่หรือผู้สูงอายุจนถึงแม้ว่าจะไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้โดยการศึกษาสามัญแล้ว แต่ก็ต้องหาวิธีการให้การศึกษแบบผู้ใหญ่หรือโดยใช้เครื่องมือสื่อสารและวิธีการประชาสัมพันธ์ และการเผยแพร่อบรมชี้แจงในรูปแบบต่าง ๆ ที่สร้างความรู้ความเข้าใจในการใช้ภาษาไทยเพิ่มขึ้น เพื่อให้มี

ความรู้ความคึกกว้างขวางขึ้น เพื่อให้ยอมรับการเปลี่ยนแปลงและเพื่อประโยชน์ในการให้บุตรหลานของตนได้รับการศึกษาแบบใหม่

๔. การสอนภาษาไทย หลักสูตรและวิธีการสอนในโรงเรียนทุกประเภทควรจะมุ่งเน้นในเรื่องต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องต่อไปนี้.-

๑) สอนให้รู้ภาษาไทย ทั้งภาษาพูด ภาษาเขียน และสามารถใช้ภาษาไทยได้อย่างกว้างขวางในชีวิตประจำวัน อย่างไรก็ดี ให้เน้นหนักที่การให้ประชาชนหันมาพูดภาษาไทยอย่างแพร่หลายในเวลาอันรวดเร็ว สำหรับการเขียนภาษาไทยก็เป็นจุดมุ่งหมาย แต่เป็นจุดมุ่งหมายรองจากการพูด

๒) เพิ่มจำนวนชั่วโมงวิชาภาษาไทย และลดจำนวนชั่วโมงสอนวิชาภาษาต่างประเทศลงให้เหลือน้อยที่สุด และควรขยายการศึกษาภาคบังคับออกไปจนถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ ๗ ให้เร็วที่สุด เพื่อเปิดโอกาสให้เด็กได้เรียนภาษาไทยและอยู่ในสังคมที่พูดภาษาไทยเป็นเวลานานเพื่อไม่ให้ลืมภาษาไทยได้เร็ว

๓) แบบเรียนและวิธีการสอนภาษาไทย จะต้องเป็นแบบที่ช่วยให้เกิดผลในการเรียนรู้อาษาไทยได้รวดเร็วและเป็นผลยั่งยืน เหมาะกับเด็กในพื้นที่นั้นโดยเฉพาะ

๔) ให้เปิดสอนภาษาไทยชั้นเด็กเล็กก่อนการศึกษาภาคบังคับเป็นเวลาอย่างน้อย ๑ ปี เพื่อให้เด็กที่ไม่สามารถพูดภาษาไทยได้มีโอกาสเรียนรู้อาษาไทยก่อนที่จะเข้าเรียนในการศึกษาภาคบังคับต่อไป ชั้นเด็กเล็กควรจะให้แพร่หลายในห้องที่มีเด็กไทยที่นับถือศาสนาอิสลามอยู่ในเกณฑ์บังคับให้เขาเรียนมาก และเด็กเหล่านี้พูดภาษาไทยไม่ใช่น้อยครั้งหนึ่งของจำนวนทั้งหมด ครูผู้สอนจะต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ทั้งภาษาไทยและภาษามลายูท้องถิ่น โดยอาจรับจากผู้ที่จบการศึกษาระดับประกาศนียบัตรการศึกษา แต่ตาหาครูที่มีวุฒิและพื้นความรู้ภาษามลายูท้องถิ่นดังกล่าวไม่ได้ ก็อาจรับจากผู้ที่จบการศึกษาในโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามหรือจากผู้ที่มีความรู้ภาษาไทยอย่างน้อยชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ ทั้งนี้เพื่อให้การเรียนภาษาไทยได้ผล

๕. การเมืองและการปกครอง

๑) ปลูกฝังความสำนึกในความเป็นไทยและความนิยมชาติ ความจงรักภักดีต่อชาติ และพระมหากษัตริย์ โดยให้ประชาชนได้รู้ถึงความแตกต่างในเรื่องศาสนาและวัฒนธรรมบางประการ มิได้แบ่งแยกความเป็นชาติเดียวกัน

๒) ให้ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับระบบการปกครอง การเมือง สิทธิและหน้าที่ทางกฎหมายและการเมืองในฐานะที่เป็นคนไทย และเน้นในเรื่องความสมัครสมานสามัคคีของคนในชาติ

๓) จัดให้มีมาตรการหรือวิธีการที่จะทำให้ประชาชนรู้สึกในความจำเป็นและประโยชน์ของการใช้ภาษาไทยแทนภาษามลายูโดยทั่วไปขึ้นโดยรวดเร็ว

๖. สังคมจิตวิทยา

๑) ให้ใช้เครื่องมือสื่อมวลชนโดยเฉพาะวิทยุและโทรทัศน์ของทางราชการให้เป็นผลจริงจัง และถึงตัวประชาชนอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะในท้องที่ห่างไกลจากเมือง เพื่อบังเกิดผลผลักดันให้ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจในภาษาไทย ปรับปรุงรายการโทรทัศน์และวิทยุให้เป็นไปเพื่อส่งเสริมความรู้ความเข้าใจในภาษาไทย และบังเกิดทัศนคติที่ดีต่อชาติและรัฐบาล นอกจากนี้ รายการบางอย่างควรให้สอดคล้องกับความต้องการของประชาชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้

๒) ใช้กิจกรรมบันเทิง เช่น ภาพยนตร์ เพลง การละเล่นอื่น ๆ ที่เป็นศิลปวัฒนธรรมประจำชาติที่มีลักษณะเป็นไทย เป็นเครื่องมือเผยแพร่ภาษาไทย และก่อให้เกิดความรู้สึกในความเป็นไทยให้มากยิ่งขึ้น

๓) ให้ประชาชนได้เรียนรู้ถึงขนบธรรมเนียมประเพณี และการดำเนินชีวิตของประชาชนในภาคต่าง ๆ เพื่อสร้างทัศนคติให้กว้างขวาง

๔) ให้ประชาชนได้เรียนรู้ความเป็นจริงทางสังคมที่ประเทศชาติอาจประกอบด้วยชนหลายเชื้อชาติ หลายภาษา และวัฒนธรรม แต่ก็รวมกันเป็นปึกแผ่นได้

๕) ในหลักสูตรการสอนในโรงเรียนทุกประเภท ควรเน้นในเรื่องภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์ของชาติ ในส่วนที่จะสนับสนุนความรู้สึกรักและภูมิใจในความเป็นไทย และเว้นในเรื่องที่จะก่อให้เกิดความรู้สึกขัดแย้ง ความเข้าใจผิด หรือจะเป็นผลร้ายต่อความสำนึกในความเป็นไทยของตน

๗. ศาสนา

๑) อบรมชี้แจงให้ประชาชนมีความเข้าใจในหลักศาสนา และมีการปฏิบัติอย่างถูกต้องและเหมาะสมกับสภาพสังคมและเศรษฐกิจสมัยใหม่ ปรับปรุงวิชาเกี่ยวกับศาสนาในโรงเรียนทุกประเภทที่มีการสอนศาสนาให้เป็นแบบและมาตรฐานเดียวกันด้วย

๒) ให้ประชาชนได้เรียนรู้ถึงการดำเนินชีวิตของผู้นับถือศาสนาอิสลามในภาคอื่น เพื่อเน้นให้เห็นว่าการนับถือศาสนาต่างกันได้เป็นเหตุแห่งความแตกแยก ในขณะที่เดียวกันก็เพื่อให้มีทัศนคติที่กว้างขวางต่อคนนับถือศาสนาอื่น

๓) ให้เรียนรู้ถึงเหตุผลและความจำเป็นอย่างถูกต้องในเรื่องการไปประกอบศาสนกิจ ณ นครเมกกะ ประเทศซาอุดีอาระเบีย เพื่อสามารถปฏิบัติให้เหมาะสมกับสภาพทางสังคมและเศรษฐกิจในปัจจุบันและอนาคต

๔) แก้ไขทัศนคติที่ผิด ๆ ในการนับถือศาสนาอิสลาม เพื่อมิให้มีความเชื่อโดยไม่วางใจถึงเหตุผล

๕) ให้มีการสอนวิชาศาสนาเป็นวิชาศีลธรรมในโรงเรียนประชาบาลที่มีเด็กไทยที่นับถือศาสนาอิสลาม เรียนอยู่เป็นจำนวนมาก โดยใช้ครูที่จบการศึกษาจากวิทยาลัยครู จังหวัดยะลา ที่เรียนวิชาศาสนาอิสลามเป็นวิชาหลัก รวมทั้งรับครูจากผู้ที่จบการศึกษาจากโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามมาทำการสอน ทั้งนี้เพื่อให้ความรู้ในวิชาศาสนาอิสลามแก่เด็กได้ถูกต้องตรงกับหลักศาสนา และเป็นการสนองความต้องการของประชาชนชาวไทยที่นับถือศาสนาอิสลามอีกด้วย

๔. เศรษฐกิจ

๑) เปลี่ยนแปลงทัศนคติเกี่ยวกับการดำรงชีวิตในสังคมสมัยใหม่ให้สอดคล้องกับระบบเศรษฐกิจปัจจุบัน โดยเฉพาะในแง่ความเชื่อดั้งเดิมว่า การเรียนรู้ศาสนาเพียงอย่างเดียวเป็นการพอเพียง ซึ่งไม่ถูกต้องในสังคมปัจจุบัน เพราะการเรียนรู้วิชาชีพเป็นสิ่งสำคัญในการดำรงชีวิตที่ดีเช่นเดียวกันด้วย

๒) ให้ความรู้วิชาชีพที่สอดคล้องกับความต้องการแรงงานในท้องถิ่น และสามารถประกอบอาชีพได้อย่างจริงจัง

๕. การประสานงาน จัดให้มีการวางแผนและโครงการในเรื่องต่าง ๆ เหล่านี้ให้ประสานสอดคล้องกัน โดยได้รับการสนับสนุนทางค่านงบประมาณเป็นกรณีพิเศษ และให้มีหน่วยงานซึ่งจะทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางเพื่อประสานแผนและโครงการ ตลอดจนการติดตามประเมินผลได้โดยใกล้ชิดและมีประสิทธิภาพอย่างแท้จริง

๑๐. กำหนดเวลา จัดให้มีการกำหนดระยะเวลาที่แน่นอนตามความเหมาะสมสำหรับแต่ละแผนแต่ละโครงการเพื่อการควบคุม ติดตาม และประเมินผลงานเป็นขั้นเป็นตอนแต่ละด้านให้

ต่อเนื่องสัมพันธ์กัน

ดังนั้น รัฐบาลจึงจำเป็นต้องเร่งรัดพัฒนาการศึกษาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ทุกระดับ ให้สัมพันธ์ต่อเนื่องกัน มีการกำหนดแผน โครงการ การดำเนินงานในทุก ๆ ด้านให้ประสานสอดคล้องกัน ทั้งนี้ เพื่อมุ่งใช้กำลังเงินงบประมาณ คน และวัสดุอุปกรณ์ที่มีอยู่อย่างจำกัดในการแก้ไขปัญหาการศึกษาให้ถูกต้อง ตามลำดับความสำคัญเร่งด่วน อันจะบังเกิดผลดีในการพัฒนาการศึกษาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ต่อไป เมื่อการศึกษาในทุกระดับซึ่งหมายรวมถึงการศึกษาศาสนา วิชาสามัญ และวิชาชีพ ในโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามได้รับการพัฒนาอย่างถูกต้อง บังเกิดผลดีต่อการส่งเสริมทัศนคติในความเป็นไทย มีความรู้ความเข้าใจในหลักศาสนาอิสลามอย่างถูกต้อง สามารถอยู่ร่วมกับชาวไทยที่นับถือศาสนาอื่น ๆ ได้โดยปราศจากความรังเกียจเคียดแค้น มีความรู้ความสามารถในการประกอบอาชีพเพื่อความมั่นคงของครอบครัว ชุมชน และประเทศชาติแล้ว ก็จะเป็นพื้นฐานนำไปสู่การแก้ไขปัญหาอื่น ๆ ทั้งในด้านเศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง ได้ในที่สุด ผู้ศึกษามีความเชื่อถือว่า สิ่งที่จะยึดสังคมให้มั่นคงอยู่ได้ก็คือ ความสามารถที่จะอยู่ร่วมสังคมกัน ความสามารถที่จะติดต่อสังสรรค์กัน รู้เรื่องเป็นชุมชนเดียวกัน ชาติที่มั่นคงคือชาติที่ชนในชาติวรรณะมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน คือเป็นชุมชนประชาชาติ ไม่แตกแยกเป็นก๊กเป็นเหล่า ติดต่อกันไม่ได้ในแง่ของจิตใจ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี ภาษา ศาสนา และสิ่งที่ยึดเหนี่ยวจิตใจให้มีความรู้สึกว่าร่วมชาติเดียวกัน